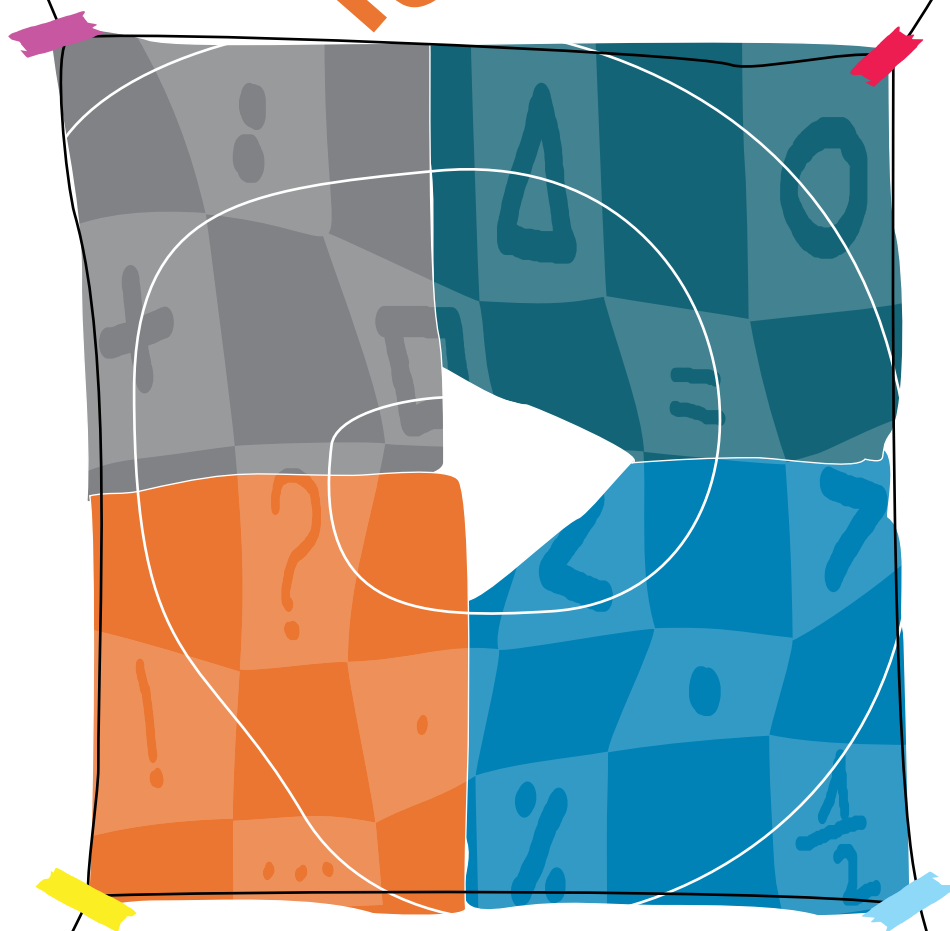

Odpravljanje tabuja revščine

**Ustvarjalne ideje za
zmanjševanje posledic revščine
Aktivnosti v šoli**

Odpravljanje tabuja revščine

**Ustvarjalne ideje za
zmanjševanje posledic revščine
Aktivnosti v šoli**

IMPRESSUM

Izdal: Mreža centrov za izobraževalno politiko (NEPC) – Zagreb, 2019

Za založnika: Lana Jurko

Avtorji:

Branka Djajkowska (Fundacija za izobraževalne in kulturne pobude (*Foundation for Education and Cultural Initiatives*) »Korak za korakom«, Skopje, Severna Makedonija) – Poglavlje 2.2
Majda Joshevska (Fundacija za izobraževalne in kulturne pobude »Korak za korakom«, Skopje, Severna Makedonija) - Poglavlje 2.2
Suzana Kirandziska (Fundacija za izobraževalne in kulturne pobude »Korak za korakom«, Skopje, Severna Makedonija) – Poglavlje 2.2
Vanja Kožič Komar (Forum za svobodo v izobraževanju (Forum for Freedom in Education), Zagreb, Hrvaška) - Uvod v Poglavlje 2, Poglavlje 2.1, Poglavlje 2.2, Poglavlje 2.3
Jelena Vranješević (Filozofska fakulteta Univerze v Beogradu, Beograd, Srbija) – Poglavlje 1

Primere aktivnosti v razredu so zbrali: Osnovna šola Dane Krapčev, Skopje, Severna Makedonija; Osnovna šola Tišina, Tišina, Slovenija; Osnovna šola dr. Vinka Žganca, Zagreb, Hrvaška

Prevod:

Vesna Elikan in Vesna Koželj

Projekt: Odpravljanje tabuja revščine: Naloge in dolžnosti vzgoje in izobraževanja
Partnerstvo med programoma ERASMUS+ in Key Action 2

Projektne partnerji:

Mreža centrov za izobraževalno politiko (NEPC)
Pedagoški inštitut, Ljubljana, Slovenija (ERI)
Forum za svobodo v izobraževanju, Zagreb, Hrvaška (FFE)
Fundacija za izobraževalne in kulturne pobude »Korak za korakom«, Skopje, Severna Makedonija
PRAXIS, Talin, Estonija (PRAXIS)
Osnovna šola Dane Krapčev, Skopje, Severna Makedonija
Osnovna šola Tišina, Tišina, Slovenija
Osnovna šola dr. Vinka Žganca, Zagreb, Hrvaška

Grafično oblikovanje:

Lidija Bozhikj Jovanovska

Sofinancira program
Evropske unije
Erasmus+

Ta publikacija je nastala s pomočjo Evropske unije. Vsebina publikacije je izključno odgovornost avtorjev in v nobenem primeru ne predstavlja stališč Evropske unije.

CONTENTS

1. REVŠČINA IN RAZVOJ OTROK: POSLEDICE V IZOBRAŽEVANJU	5
2. ODPRAVLJANJE SOCIALNO-EKONOMSKIH NEENAKOSTI V ŠOLI	13
2.1. Šolske in obšolske dejavnosti	16
Osnovna šola Dane Krapčev	16
Osnovna šola Tišina	18
Osnovna šola dr. Vinka Žganca	21
Osnovna šola Motovun	24
Osnovna šola Trpinja	26
Gimnazija v Pulju	28
Srednja šola Vittorio Emanuele II	29
2.2 DELAVNICE ZA UČENCE, UČITELJE IN STARŠE	31
1. Dejavnost: To sem jaz	33
2. Dejavnost: Moj kolaž	35
3. Dejavnost: Moj element	37
4. Dejavnost: Občuti zanos	41
5. Dejavnost: Od navdiha do izvedbe	42
6. Dejavnost: Škatla sreče	45
7. Dejavnost: Vidim se v ogledalu	46
8. Dejavnost: Recept za srečno šolo	47
9. Dejavnost: Od potreb do projektnih zamisli	50
10. Dejavnost: Prestopanje meje	52
11. Dejavnost: Strast do mode	56
12. Dejavnost: Ponosni smo na svoje učence	57
13. Dejavnost: V tujih čevljih	58
14. Dejavnost: Prenova učilnice	60
15. Dejavnost: Delite in skrbite	61
16. Dejavnost : Psihološka odpornost	62
2.3 DOBRODELNA DEJANJA V ŠOLI – NA KAJ JE TREBA BITI POZOREN	67
Viri in literatura	69

1. REVŠČINA IN RAZVOJ OTROK: POSLEDICE V IZOBRAŽEVANJU

Raziskave o vplivu revščine na razvoj in blaginjo otrok se običajno izvajajo s primerjavo razvoja otrok, ki odraščajo v revščini, z razvojem vrstnikov iz družin srednjega razreda ali celo premožnejših. Drugi način raziskovanja vpliva revščine na razvoj otrok je raziskava ekonomske mobilnosti, tj. posledic nenadnega povečanja dohodka na razvoj otrok in možnosti ublažitve posledic revščine v zgodnjem otroštvu (Dearing, 2008). Za razliko od prvih raziskav na področju revščine, ki so revščino obravnavale kot statični pojav, najnovejše študije priznavajo dinamičnost revščine in upoštevajo njen **čas** in **trajanje**, ko raziskujejo njene učinke na razvoj otrok (McLoyd, 1998). Kar zadeva trajanje, ima dolgotrajna revščina dokazano bolj škodljiv učinek na zgodnji razvoj otroka kot prehodna revščina (Duncan et al., 1994). Rezultati študij niso tako dosledni pri določanju časa, torej razvojnega obdobja, ko so otroci, ki živijo v revščini, najbolj ranljivi. Nekatere študije kažejo, da so škodljivi učinki revščine najbolj vidni v prvih letih življenja, medtem ko druge kot posebej občutljivo obdobje izpostavljajo srednje otroštvo (Dearing, 2008).

Rezultati različnih študij kažejo na močno povezavo med revščino in vsemi vidiki otrokovega razvoja: kognitivnim in socialno-čustvenim razvojem, šolskimi dosežki, odpornostjo in mehanizmi obvladovanja stresa itd. Razlike med revnimi otroki in njihovimi bogatejšimi vrstniki so še posebno opazne pri kognitivnem in jezikovnem razvoju. Nekatere študije kažejo, da otroci, ki do četrtega leta starosti živijo v revščini, pri testih uspešnosti dosegajo bistveno nižje rezultate kot otroci, ki v tem obdobju niso živeli v revščini (Dearing, 2008). Raziskave tudi kažejo, da je učinek revščine na kognitivni razvoj pomembnejši od dejavnikov, kot so izobrazba ali kognitivne sposobnosti staršev (Taylor, Dearing in McCartney, 2004). Otroci z nizkim socialno-ekonomskim statusom (SES) dosegajo precej slabše rezultate od vrstnikov iz srednjega razreda pri številnih kazalnikih učnega uspeha, kot so rezultati testov, ohranjanje ocene, popravni izpiti, stopnja dokončane srednje šole, stopnja osipa v srednji šoli in dokončana leta šolanja (McLoyd, 1998). Otroci, ki živijo v revščini, imajo v primerjavi z drugimi otroci dvanajstkrat nižjo možnost, da končajo srednjo šolo (Duncan, Yeung, Brooks-Gunn in Smith, 1998).

Študije, ki so obravnavale učinke revščine na socialno-čustveni razvoj, so pokazale, da so imeli otroci, ki so odraščali v revščini, pogosteje socialno-čustvene težave na dveh širših področjih kot otroci iz srednjega razreda, in sicer: (1) pozunanjenje medosebnih težav, kot so agresivnost, uničevalno vedenje in hiperaktivnost, in (2) ponotranjenje medosebnih težav, kot so tesnoba, depresija in preplašenost (Duncan in Brooks-Gunn, 1997; McLoyd, 1998; Brooks-Gunn in Duncan, 1997, Taylor, Dearing in McCartney, 2004). Takšni otroci prav tako izkazujejo nižjo stopnjo socialne kompetence v odnosih z vrstniki in odraslimi (Dearing, 2008). Ponotranjenje težav je najpogosteje posledica dolgotrajne revščine, kar je mogoče pojasniti z učinki kronične stiske na nevrobiološki stresni sistem otrok in dejstvom, da mladi, ki živijo v revščini, pogosteje izkazujejo nevroendokrine kazalce kroničnega stresa v primerjavi z mladino, ki ne izhaja iz revnega okolja (Dearing, 2008). Vendar je treba opozoriti, da razmerje med ponotranjanjem in revščino ni premo sorazmerno: otroci iz bogatejših družin so prav tako ranljivi in dovzetni za različne socialno-emocionalne probleme (morda zato, ker starši nimajo dovolj časa zanje in niso dovolj čustveno odzivni

na njihove potrebe). Po drugi strani je pozunanjenje težav najpogosteje posledica prehodne revščine, saj v življenja otrok prinaša spremembe, nedoslednost in nepredvidljivost, in običajna reakcija na to so vedenjske težave, kot so agresija in hiperaktivnost (Dearing, 2008).

▶ **REVŠČINA IN DRUŽINA: Razmerje med ekonomsko blaginjo družine in psihološko blaginjo otrok**

Teoretiki in raziskovalci, ki proučujejo učinke revščine, se strinjajo, da so najpogostejše značilnosti fizičnega okolja in psihosocialnih izkušenj otrok v revščini naslednje:

- 1) Pomanjkanje razvojno spodbudnih in podpornih virov, kar vključuje pomanjkanje tako materialnih virov (knjig, igrač, didaktičnih materialov itd.) kot psihosocialnih, kot sta čas s starši ali skupne družinske aktivnosti (Foster, 2002).
- 2) Veliko število zakritih in kroničnih dejavnikov stresa, ki neposredno in posredno vplivajo na blaginjo otrok, pri čemer razvojni psihologi poudarjajo odnos med revščino in stresom staršev, ki lahko omeji pozitivno starševsko vedenje, kot sta toplina in odzivnost, ter okrepi neodzivno, strogo ali nedosledno vzgojo (Elder in Caspi, 1998). Študije kažejo, da so starši, ki živijo v revščini, bolj strogi do svojih otrok in se manj odzivajo na njihove potrebe kot drugi starši (Bradley et al., 2001). Poleg tega so otroci v revščini izpostavljeni kaotičnemu okolju znotraj in zunaj svojega doma, kar negativno vpliva na njihovo odpornost in konstruktivne mehanizme obvladovanja stresa (Dearing 2008). Revni otroci običajno obiskujejo šole s slabšimi rezultati, pogosteje kot drugi vrstniki so tarča ustrahovanja, nimajo podpore in pozitivnih stikov z vrstniki in imajo tudi manj pozitivnih stikov z učitelji (Pianta et al., 2002).

▶ **REVŠČINA IN IZOBRAŽEVANJE: Vpliv na razvoj otroka in učne rezultate**

Izobraževanje ima ključno vlogo pri prekinitvi kroga revščine. Pomen izobraževanja poudarjajo tako dokumenti o človekovih pravicah kot študije o gospodarskem in socialnem razvoju. V skladu z Splošno deklaracijo o človekovih pravicah (1984) mora biti izobraževanje brezplačno in obvezno (26. člen). Konvencija o otrokovih pravicah (CRC) poudarja, da bi izobraževanje moralo biti na voljo vsem otrokom brez diskriminacije (28. člen) in da bi moralo biti visokokakovostno (29. člen). Študije o gospodarskem razvoju kažejo, da je izobraževanje glavni dejavnik pri dohodku posameznika, saj vsako leto šolanja pomeni 10% povečanje zaslužka (Burnett, 2008). Študije o socialnem razvoju so pokazale, da izobraževanje pozitivno vpliva na vse vidike otrokovega razvoja in blaginje. Da bi izobraževanje izpolnilo cilje in v celoti razvilo potencial vsakega otroka, mora biti visoke kakovosti. Kljub temu se marginalizirani učenci v mnogih državah:

- soočajo s slabo kakovostjo poučevanja in učenja,
- so v prenatrpanih razredih,
- jim primanjkuje učnih gradiv,

nimajo dovolj časa za izobraževanje,

se soočajo s pristranskostjo na podlagi spola,

jih poučujejo neustrezno usposobljeni učitelji.

Čeprav je kakovost izobraževanja odvisna od mnogih vidikov izobraževalnih politik, imajo učitelji še vedno tisto vlogo, ki večinoma določa končni rezultat izobraževalnega procesa. Njihov vpliv na učenje se je izkazal za najbolj odločilnega, saj njihov pristop in metode poučevanja pomembno vplivajo na dosežke učencev. Študije kažejo, da učitelji od predšolske stopnje naprej revne učence dojemajo manj pozitivno (nezrelost, nizke samoregulatorne sposobnosti, odvisnost). Prav tako od njih pričakujejo manj dosežkov na podlagi nekaterih nekognitivnih dejavnikov (govorni vzorec in oblačila). Učitelji s takim odnosom namenjajo manj pozitivne pozornosti revnim otrokom, jim zagotavljajo manj možnosti za učenje in ne izboljšujejo njihovih dobrih rezultatov (McLoyd, 1998).

Obstaja nekaj dejavnikov, ki lahko vplivajo na poučevanje in učenje:

1. **Prepričanja o teoriji pomanjkanja** – Teorija pomanjkanja je bila prevladujoči način pojasnjevanja, zakaj učenci iz prikrajšanih skupin izkazujejo visoko stopnjo neuspeha v šoli. Vključuje prepričanja, da so nekatere skupine/učenci bolj nagnjeni k učnemu uspehu kot druge skupine/učenci. Otroci iz marginaliziranih skupin običajno ne ustrezajo učiteljevi podobi popolnega učenca, zato so učitelji pri teh otrocih nagnjeni k razmišljanju o njihovih slabostih in ne o njihovih prednostih ter imajo nižja pričakovanja glede njihove sposobnosti za doseganje rezultatov (Gorski, 2008). Nevarnost teorije pomanjkanja se skriva v dobro znanem dejstvu o učinkih učiteljevega pričakovanja na učenčevo uspešnost – učinek, znan kot *samoizpolnjujoča prerokba* ali *Pigmalionov učinek* (Rosental in Jacobson, 1968). Proces ustvarjanja samoizpolnjujočih prerokb se razvija tako: a) posameznika ali celotno skupino označimo (npr. učitelj prikrajšane učence označi kot manj kompetentne in manj motivirane od drugih učencev), b) učitelj se začne obnašati v skladu z oznako, ki jo je pripisal. Vedenje v skladu z oznako je lahko zelo *eksplicitno* (npr. učitelj namenja manj pozornosti učencem iz prikrajšanih skupin, zagotavlja nižjo kakovost poučevanja in jim daje manj pojasnil kot drugim učencem, jih manj pogosto pokliče in jih bolj kritizira itd.) ali *implicitno* (npr. učitelj jim skuša »pomagati« tako, da jim dodeli manj zapletene zadolžitve/naloge, kot jih zahtevata njihovo trenutno znanje in sposobnosti) in c) posameznik/skupina, ki smo jo označili, se začne obnašati v skladu z oznako (učenci, ki so označeni kot manj kompetentni in/ali motivirani, dosežejo manj kot drugi učenci, izgubijo motivacijo za učenje, opustijo šolanje itd.), s čimer upravičujejo oznako, ki so jo dobili.
2. **Prepričanja o kulturi revščine** – Mit o »kulturi revščine« je ideja, da si revni ljudje delijo bolj ali manj enotna in predvidljiva prepričanja, vrednote in vedenja, ki prispevajo k njihovemu prikrajšanemu položaju (so leni, ne cenijo izobrazbe, niso motivirani za učenje itd.). Mit o »kulturi revščine« nas odvrača od nevarne kulture, ki dejansko obstaja, tj. kulture klasizma, in odvrača pozornost od tega, kar jim je skupno: neenak dostop do temeljnih človekovih pravic (Gorski, 2008). Mehanizem, ki je povezan z mitom »kulture revščine« in upravičuje predsodke do

revnih ljudi ter ohranja sistem zatiranja, je znan kot »obtoževanje žrtve« (Ryan, 1976). V skladu z mehanizmom »obtoževanja žrtve« se izvor družbenih problemov umešča v značilnosti skupin, ki trpijo zaradi teh problemov, namesto da bi jih postavili v sistem, ki je zatiralski na različne načine in ustvarja neenake priložnosti in možnosti za različne skupine. Z uporabo tega mehanizma poskušamo rešiti družbene probleme brez spreminjanja pogojev, ki jih v resnici ustvarjajo.

Mehanizem »obtoževanja žrtve« se odvija v naslednjih štirih korakih:

- a) Problem in prebivalstvo, ki ga je prizadel, sta opredeljena (na primer *romski otroci dosegajo slabše rezultate v šoli in je zelo verjetno, da bodo opustili šolanje*);
- b) primerja se vrednostne sisteme, kulturo in tipično vedenje prebivalstva s problemom in prebivalstva brez problema, običajno s stereotipi (na primer *Romi cenijo svobodo, niso navajeni dela, ne cenijo izobrazbe, so socialno prikrajšani ...*);
- c) vzrok problema je v razlikah med populacijo s problemom in populacijo brez problema (*romski otroci imajo problem, ker njihovi starši ne cenijo izobrazbe, pri čemer zanemarjajo dejstvo, da so ti starši sami nepismeni, ne vidijo pomena izobrazbe brez možnosti za zaposlitev, nimajo denarja za oblačila in šolske potrebščine ter druge razloge*);
- d) izvajanje ukrepov, namenjenih spreminjanju »problematičnega« prebivalstva (na primer: spreminjanje družinskih odnosov, izključevanje njihovega jezika in kulture, spreminjanje njihovih običajev ali jih usposabljanje, da sprejmejo vedenje, značilno za skupine brez problema: vključitev romskih otrok v posebne šole, da »jim bo šlo lažje«, izvajanje pritiska na starše, da otroke vpisujejo v šolo, pri čemer zanemarjamo dejstvo, da otroci ne govorijo jezika ali nimajo predpogojev za uspešno obiskovanje šole itd.). Mehanizem »obtoževanja žrtve« dejansko služi krepitvi predsodkov in racionalizaciji diskriminacije, tj. neenakemu obravnavanju različnih skupin. Ta mehanizem je pogosto bistvo mnogih intervencij, namenjenih ranljivim skupinam, kot so ukrepi za spreminjanje značilnosti ogroženih skupin, ne pa spreminjanje okoliščin, zaradi katerih so te skupine ranljive in neenakopravno obravnavane. Zelo je povezan s *konkurenčnim individualizmom*, stališčem, ki temelji na prepričanju, da je vsak odgovoren za svoj lastni uspeh ali neuspeh v življenju in da imajo vsi enako možnost, da uspejo ali ne uspejo. To stališče ne upošteva vloge rase, spola, družbenega razreda ali kateregakoli drugega vidika družbene identitete osebe. Prav tako zanemarja dejstvo, da nismo vsi rojeni z enakim izhodiščem; nekateri posamezniki so privilegirani od samega začetka, zato je bolj verjetno, da bodo uspeli v primerjavi s tistimi brez privilegijev.

Ukrepi za izboljšanje razvoja otrok in izobraževalnih rezultatov

Programi in politike, ki lahko ublažijo negativne učinke revščine na razvoj otrok, so odvisni od razumevanja narave revščine in glavnih vzrokov revščine (skupaj s strategijami za izhod iz revščine). Če je revščina opredeljena v ekonomskem smislu

na podlagi izmerjenega dohodka, se programi in politike osredotočijo na povečanje prihodkov bodisi prek zaposlitvenih možnosti ali shem socialnega varstva. Če pa se jo dojema kot širšo socialno prikrajšanost, tj. ne samo kot pomanjkanje materialnih sredstev, temveč tudi sposobnosti, kot so družbena pripadnost, kulturna identiteta, spoštovanje in dostojanstvo, informacije in izobraževanje, potem se programi in politike osredotočijo na spreminjanje celotnega družbenega konteksta, ki zanika enake pravice in priložnosti ter spodbuja zatiranje, neenakost in krivico (Engle in Black, 2008).

Kar zadeva vzroke revščine, jih nekateri raziskovalci in oblikovalci politik pripisujejo posameznikom, njihovim zmožnostim, sposobnostim, kompetencam, vrednostnemu sistemu, motivaciji, ravni prizadevanja/izobraževalnim težnjam itd. V tem smislu se intervencije, ki so jih izbrali za reševanje revščine, osredotočajo na spreminjanje miselnosti posameznika, povečanje njegove motivacije in ravni prizadevanja, izboljšanje njegovih zmožnosti z izobraževalnimi in podpornimi programi. Glavni cilj teh programov je izboljšati zmožnosti revnih posameznikov ali skupin, in sicer tako, da so sposobni smotrno ukrepati in svoje odločanje izvajati v praksi (Narayan in Petesch, 2007). Težava pri tem pristopu je, da lahko okrepi stereotipe/predsodke do revnih ljudi (krivi jih za revščino in marginalizacijo) in podpira zatiralske mehanizme, ki ohranjajo sistem neenakosti (s poskusom spreminjanja posameznikov namesto spreminjanja nepravilnega sistema).

Drugi pristop, ki ga izvajajo nekateri raziskovalci in oblikovalci politik, vključuje celoten družbeni kontekst in dejavnike socialne izključenosti, ki preprečujejo, da bi se skupine ali kategorije ljudi rešile revščine. Programi, ki so usmerjeni v spremembo družbenega konteksta, poskušajo razviti in vzdrževati podporne mehanizme, ki omogočajo enakopravnost in socialno pravičnost. To pomeni spremembe v *strukturi priložnosti*, ki jo sestavljajo prevladujoča institucionalna klima in socialne strukture, znotraj katerih morajo prikrajšani deležniki delovati, da bi zadostili svojim potrebam in interesom (Narayan in Petesch, 2007). Kot je bilo ugotovljeno tudi v estonskem analitičnem poročilu, ki temelji na estonskih politikah in na študijskem obisku v državi, izvedenem v okviru projekta BRAVEdu, je splošni pogoj za zmanjšanje vrzeli pri uspešnosti med socialno-ekonomskimi položaji uvedba univerzalnih ukrepov, bodisi glede neposredne izobraževalne politike, bodisi ko gre za socialne in zdravstvene politike, namenjene podpori učenčeve blaginje: »Večina ukrepov socialnega varstva je univerzalnih in namenjenih zagotavljanju enakih možnosti za izobraževanje za vse otroke, ne glede na značilnosti njihovega ozadja, kot so brezplačna kosila in učbeniki za vse« (Mlekuž et al., 2018).

Strategije za zmanjševanje revščine lahko razdelimo v tri kategorije (Dearing, 2008; Engle in Black, 2008):

1. Strategije, ki se osredotočajo na zmanjšanje števila revnih družin s **povečanjem dohodka** in tako izboljšajo psihološko blaginjo otroka.

Izkušnje iz študij o ekonomski mobilnosti družin kažejo, da družinski dohodek sam po sebi vpliva na vlaganje v otroke, stresne procese v družini in, posledično, na psihološki razvoj otrok ter da izboljšana ekonomska blaginja revnih družin pomeni izboljšano psihološko blaginjo za revne otroke. V ZDA so programi dopolnitve dohodka in preselitve (otroci so se preselili iz sosesk z visoko stopnjo

revščine v soseske z nizko stopnjo revščine) pokazali izboljšanje učnih rezultatov in blaginje otrok, vendar dolgoročne ocene kažejo na kompleksne in spremenljive učinke teh programov (Engle in Black, 2008).

2. Strategije, ki se osredotočajo na preprečevanje revščine in na »naložbe v prihodnost« ter poudarjajo pomen izobraževanja, na primer s spodbujanjem učenja s pomočjo visokokakovostnega predšolskega izobraževanja, z izboljšanjem sposobnosti staršev, da podpirajo učenje v zgodnjem otroštvu, s krepitvijo strokovnih zmožnosti učiteljev itd.

a) Izboljšanje pripravljenosti šol: vpliv kakovostnih predšolskih programov

Vrednotenje učinkov izboljšanja pripravljenosti šol s pomočjo visokokakovostnih predšolskih programov v razvitih državah in državah v razvoju kaže na to, da lahko kakovostne izkušnje s predšolskimi programi (skupaj z vključevanjem staršev in izboljšanjem zdravstvenega stanja) pomembno vplivajo na otrokove jezikovne in kognitivne sposobnosti do petega leta starosti (Engle in Black, 2008). Longitudinalne študije o programih intenzivne zgodnje intervencije, kot sta program Perry Preschool Project (Schweinhart et al., 2005) in projekt Abecedarian (Campbell et al., 2002), kažejo, da je bila pri otrocih, vključenih v intervencijo, večja verjetnost, da bodo dokončali srednjo šolo, se vpisali na univerzo, imeli zaposlitev s polnim delovnim časom in imeli zdravstveno zavarovanje, in manjša verjetnost, da bodo vpleteni v kriminalno dejavnost ali imeli simptome depresije (Reynolds et al., 2007).

b) Celovite strategije, ki izboljšujejo razvoj otrok pred vstopom v šolo

Cilj celovitih strategij je reševanje številnih učinkov prikrajšanosti z izboljšanjem razvoja otrok in učnih rezultatov. Program Early Head Start je odličen primer programa zgodnje intervencije, namenjenega spodbujanju pripravljenosti šole in preprečevanju negativnih učinkov revščine na učne dosežke otrok pred tretjim letom starosti. Nedavna ocena randomiziranega preskušanja med 3.001 družino je pokazala, da so bili otroci, ki so sodelovali v omenjenem programu, pri 3 letih bolj pripravljeni na predšolsko vzgojo kot otroci iz kontrolne skupine, in sicer glede na kognitivni in jezikovni razvoj, čustveno angažiranost staršev, posvečanje pozornosti igračam in nizko stopnjo agresivnega vedenja (Love et al., 2005, str. 50). V primerjavi s starši iz kontrolne skupine so starši otrokom iz eksperimentalne skupine nudili več čustvene podpore, bili so bolj verbalni, več časa so porabili za branje otrokom in bilo je manj verjetno, da bodo otroke fizično kaznovali. Te ugotovitve poudarjajo pomen vključevanja staršev v intervencijo in merjenja vpliva intervencije na njihovo vedenje in starševstvo (Engle in Black, 2008, str. 250).

c) Izboljšanje zmogljivosti družine za podporo otrokovega razvoja in učnih rezultatov s pomočjo izobraževanja staršev in podpornih programov

Cilj izobraževalnih in podpornih programov za starše je izboljšati negativne učinke revščine na značilnosti družine z namenom izboljšati blaginjo otrok. Takšni programi imajo različne mehanizme izvajanja, vključno z zdravstvenim centrom ali sistemom, obiski usposobljenega delavca na domu, kombinacijo svetovanja z nadzorom rasti, zagotavljanjem skupinskih sestankov za starše in

medijskim osveščanjem (Engle in Black, 2008, str. 249). Številne študije kažejo na povezavo med spremembami v odnosu staršev in starševskih praks ter kognitivnim in socialno-čustvenim razvojem otrok (Sweet in Appelbaum, 2004). Vprašanje stroškov in koristi je postalo pomembno vprašanje o programih obiskov na domu, katerih cilj sta izobraževanje in podpora staršev, saj se je izkazalo, da stranski učinki teh programov ne morejo upravičiti stroškov. Nekateri druge študije prav tako kažejo, da programi obiskov na domu in drugi posegi v starševstvo ne zadostujejo, ko gre za družine z najmanj sredstvi, in da potrebujejo celovitejši pristop (Gomby, Culross in Behrman, 1998).

Pri intervencijah v nekaterih državah v razvoju, ki so se izkazale za učinkovite, so uporabljali učenje, ki temelji na aktivnostih (sposobnost prakticiranja dejavnosti z otroki in ne le njihovega izvajanja), in predstavitve namesto zgolj razprav, bodisi v obliki obiskov na domu ali skupinskih sestankov staršev oz. skrbnikov (Angle in Black, 2008).

d) Opolnomočenje učiteljev s krepitvijo njihovih strokovnih zmožnosti za obravnavanje neenakosti v izobraževanju

Programi za strokovni razvoj učiteljev se osredotočajo na izobraževanje za socialno pravičnost in strategije, ki jih učitelji lahko uporabijo pri ustvarjanju izobraževalnega okolja brez predsodkov in zatiranja. Paul Gorski (2013) je predstavil koncept učitelja, pismenega na področju pravičnosti, z znanjem, spretnostmi in vrednotami, pomembnimi za obravnavanje raznolikosti na način, ki vsem učencem omogoča, da v celoti razvijejo svoj potencial. Takšen učitelj mora biti zmožen *prepoznati* različne predsodke in mehanizme (implicitne ali eksplicitne), ki ohranjajo sistem neenakosti, in sicer na ravni razredov/šol, na ravni izobraževalne politike in na ravni celotne družbe. Kompetenten učitelj mora prepoznati predsodke in zatiralske prakse v šolskem učnem načrtu, vključno z učnimi gradivi, učnimi metodami, učbeniki, metodami ocenjevanja učencev itd. Po besedah Gorskega mora učitelj s pravično pismenostjo imeti sposobnost *odzivanja* na predsodke in neenakosti na način, ki pomaga učencem in drugim kolegom pri prepoznavanju različnih predsodkov in zatiralskih praks ter vključevanju v dialog o tem, kako se te prakse kažejo v učnih gradivih in učbenikih, v interakcijah v razredu in šolski politiki. Zmožnost *odpravljanja* predsodkov in neenakosti na dolgi rok ter preprečevanje njihovega ponovnega pojavljanja v učilnicah in šolah je prav tako pomembna kompetenca učiteljev. Učitelji morajo biti sposobni zagovarjati enakopravno in pravično šolsko prakso, uporabiti morajo različne pristope pri poučevanju učencev o različnih »izmih«, prav tako pa morajo nenehno razmišljati in ocenjevati svojo prakso in njen vpliv na učence. Zmožnost *ustvarjanja in vzdrževanja pravičnega učnega okolja, v katerem ni prostora za predsodke, za vse študente, ki spodbujajo socialno interakcijo in aktivno sodelovanje v učnem procesu, ni lahka naloga, zlasti če upoštevamo, da so predsodki in omejen pojem identitete vgrajeni v kognitivno, socialno in čustveno delovanje ter da družbe, v katerih živimo, krepijo konkurenčnost in ohranjajo idejo neenakosti na različnih ravneh* (Vranješević, 2012). Sposobnost vzpostavitve participativnega, vključujočega in varnega učnega okolja pomeni, da učitelji izražajo visoka pričakovanja do vseh učencev s pomočjo pedagogike in učnih načrtov z višjimi cilji in prek razumevanja, da imajo učenci različno raven dostopa do virov, in negovanja razrednega okolja, v katerem se lahko izražajo odkrito in iskreno (Gorski, 2013).

3. Strategije, ki se osredotočajo na izpodbijanje zatiralskih institucionalnih praks in opolnomočenje revnih

Po mnenju nekaterih raziskovalcev in oblikovalcev politike samo izobraževanje in gospodarska rast nista zadostna strategija za zmanjševanje revščine. Da bi bila strategija učinkovita, je treba sprejeti bolj celovit pristop, ki mora vključevati krepitev vloge revnih, da bodo lahko »sodelovali pri gospodarski rasti, kar zahteva naložbe v zdravje, izobraževanje in socialno varnost, ter izgradnja institucij, ki jim omogočajo sodelovanje pri odločitvah, ki oblikujejo njihovo življenje« (Stern, 2003 v Engle in Black, 2008). Celovito posredovanje bi moralo izpodbiti zatiralske institucionalne prakse, ki onemogočajo priložnost za udeležbo marginaliziranih skupin, in omogočiti strukture bolj odprtih priložnosti, ki bi okrepile posamezno in kolektivno soodločanje (Engle in Black, 2008). Celovita intervencija bi morala obravnavati tudi zmerne, dogovorjene in nadnacionalne procese, ki povezujejo revščino in razvoj otrok. Po Fullanu (1991) sta za ustvarjanje sprememb potrebna tako rekultivacija, tj. spreminjanje prevladujočega stališča, vrednot in pogledov, kot tudi prestrukturiranje, tj. spreminjanje sistema, ki bi podpiral spremembo stališč in jih naredil trajnostne. To pomeni, da moramo temeljito in sistematično delati na izpodbijanju zatiralskih praks tako v izobraževanju kot v družbi, da bi ustvarili pogoje za otroke/ljudi, ki so izpostavljeni tveganju revščine, da prevzamejo dejavnejšo vlogo pri odločitvah, ki vplivajo na njihovo življenje.

▶ 2. ODPRAVLJANJE SOCIALNO-EKONOMSKIH NEENAKOSTI V ŠOLI

Naloga učitelja je učence naučiti, da v sebi vidijo vitalnost.

Joseph Campbell

Raziskava, ki smo jo omenili v prejšnjem poglavju, je pokazala škodljive učinke revščine na socialni in čustveni razvoj učencev kot na tudi njihove dosežke v šoli.

Šola ima pomembno vlogo v kontekstu socialno-čustvenega razvoja mladostnikov, zlasti za tiste z dejavniki tveganja. Dosežena izobrazba učencev je odvisna od njihovega počutja v šoli. Raziskave namreč kažejo, da socialno okolje poleg izobrazbe same dodatno vpliva na doseženo izobrazbo (Prosser, 1999, v Vuković Vidačič, 2016).

Ali bo šola predstavljala **dejavnik tveganja** – okolje, kjer se otroci in mladostniki počutijo izolirane in diskriminirane, kjer razvijejo nove in dodatne vedenjske težave, se vedejo agresivno ali se odmaknejo in postanejo pasivni in depresivni? Ali pa bo šola postala varno okolje, v katerem se otroke in mladostnike podpira pri razvoju njihovih kompetenc, učenju obvladovanja čustev, spoznavanju samih sebe, povečanju njihove samozavesti, samospoštovanja in osebne odgovornosti, učenju asertivne komunikacije, kreativnega izražanja in udejanjanja (Pavlović et al., 2017)? To je odvisno od skupnih vrednot, prepričanij in vedenja vseh deležnikov (šolskih delavcev, učencev in staršev), ki bodo sodelovali pri razvijanju pozitivnega vzdušja v šoli, ki neposredno vpliva na blaginjo učencev.

Svetovno poročilo o sreči in blaginji (World happiness and well-being report; Helliwell et al., 2015, v Pavlović et al., 2017) je pokazalo, da pri tistih šolah, ki v ospredje postavljajo blaginjo učencev, obstaja večja možnost, da postanejo učinkovitejše, njihovi učenci pa dosežejo višjo izobrazbo in doživijo boljše življenjske dosežke. »Sreča, blaginja in vključenost otrok in mladostnikov so odvisne od vodenja, podpore in razumevanja odraslih. V okviru šole to pomeni demokratično vodenje, ki temelji na spoštovanju razlik, medkulturnosti in človekovih pravic ter na opolnomočenju in vključevanju učencev, zaposlenih in drugih deležnikov, ki imajo v šoli pomembno vlogo, kar ustvari temelje za kakovostno delo v korist vseh posameznikov (ne le učencev, temveč tudi učiteljev, staršev in posledično celotne lokalne skupnosti)« (Pavlović et al., 2017).

▶ Ali je nujno čakati na šolske reforme in boljše finančne okoliščine ali lahko šole že danes pričnejo oblikovati pozitivno vzdušje v šoli?

Čeprav izobraževalni sistemi v različnih državah nimajo enakih predpogojev, ki so potrebni za delo v šolah, v Estoniji izvedena raziskava potrjuje, da so predpogoji, potrebni za pozitivno vzdušje v šolah, univerzalni in brezplačni. Prav tako so odvisni od sodelovanja vseh deležnikov v šolskem okolju s posebnim poudarkom na učencih.

Rezultati raziskave tudi kažejo, da bi morali **sodelovanje** med vodstvom šole, učitelji, starši in učenci obravnavati kot vrednoto. Estonski učitelji si dejavno prizadevajo spoznati družine učencev, zlasti na začetku svoje izobraževalne poti, saj menijo, da je odnos med učenci in šolskim osebjem zelo pomemben. Starši so prav tako vključeni v šolo v okviru srečanj, na katerih razpravljajo o splošnih načrtih za prihodnost šole, kar je zelo pomembno za učence z nizkim socialno-ekonomskim statusom, saj znižuje stopnjo zgodnjega opuščanja šolanja (School Education Gateway, 2015). Če imajo učenci težave, jih skušajo pomožni uslužbenci, socialni delavci, učitelji in vodstvo šole rešiti skupaj.

Ko govorimo o medsebojnem sodelovanju med deležniki, je treba učencem omogočiti, da izrazijo svoje zamisli in želje glede šolskega okolja in pravil, kar se lahko doseže s sodelovanjem pri **upravljanju šole**. V primeru šol v Talinu ima združenje učencev velik vpliv in pomembno vpliva na deležnike pri odločanju, pri razvojnem dokumentu šole so denimo uporabili pravico veta, ker ni predvideval vegetarijanskega menija v šolski menzi. Učenci lahko tudi pomagajo učiteljem pri poučevanju in svoje kompetence uporabijo in razvijajo na različnih področjih. Če se mladi zavedajo, da imajo možnost soodločanja, se lahko čutijo sposobne, da za dosego cilja nekaj spremenijo pri sebi ali v svoji okolici. To lahko poveča njihovo odpornost in prilagodljivost na življenjske izzive (Sharp, 2014). Še več, ta občutek jim lahko pomaga, da bolj zavzeto sodelujejo na področju lastnega razvoja in svoje skupnosti (Welzel in Inglehart, 2010), kar lahko izboljša blaginjo (Seligman, 2011).

Učenci lahko s sodelovanjem v različnih **obšolskih dejavnostih** prispevajo k šolskemu življenju in ustvarijo pozitivno vzdušje. Tovrstne dejavnosti naj predlagajo učenci v skladu s svojimi interesi. Če gre za prostovoljske dejavnosti, naj se obravnava težave, ki jih izpostavijo učenci, in dejavnosti kot take naj prav tako predlagajo sami. V primeru Estonije so prepoznali pomen obšolskih dejavnosti, tako da ima vsaka šola polno zaposlenega strokovnjaka za upravljanje prostočasnih dejavnosti.

Številne raziskovalne študije so pokazale, da ima lahko sodelovanje v obšolskih dejavnostih veliko pozitivnih učinkov na učence, kot so boljša samozavest, boljša odpornost na stres, pa tudi nižja stopnja depresije (Fredricks in Eccles, 2006), osipa in prestopništva ter manj pogosto uživanje drog (Mahoney in Carins, 1997). Povezano je tudi z boljšimi učnimi dosežki, boljšimi ocenami in rezultati testov, sodelovanjem v šoli in željami v zvezi izobrazbo (Eccles in Barber, 1999). Zaff et al. (2003) so prepričani, da lahko mladi s sodelovanjem v strukturiranih obšolskih dejavnostih raziščejo, v čem so dobri, in tako izboljšajo svoj občutek vrednosti ter vzpostavijo dobre mentorske odnose s skrbnimi odraslimi, s katerimi skupaj ustvarijo primerno okolje za razvoj. Feldman in Matjasko (2005) trdita, da lahko sodelovanje v obšolskih dejavnostih predstavlja mikrosistem, ki ga mladi vzamejo za svojega, saj ustreza njihovim potrebam in talentom, in da je lahko tako

pozitivno ujemanje posebej dragoceno, kadar drugi mikrosistemi njihovih potreb ne izpolnjujejo. To je zelo pomembno za učence z nizkim socialno-ekonomskim statusom, za katere velja višja raven tveganja za opustitev šolanja, in sodelovanje v obšolskih dejavnostih je morda edina možnost, da se v šolskem okviru počutijo kompetentne.

Obšolske dejavnosti pomagajo ustvariti ali ohraniti pozitivno vzdušje v šoli, saj odpirajo možnosti za sodelovanje med deležniki, vzpostavljanje prijaznih in podpornih odnosov ter skupnega razvoja šolske identitete, vrednot, odnosov in vedenja.

Naslednje besedilo nudi vpogled v primere dobre prakse na šolah, ki sodelujejo v projektu BRAVEdu, in drugih šolah, ki prek podobnih projektov spodbujajo pozitivno vzdušje.¹ Te šole so izvedle dejavnosti, ki so učencem omogočile, da so postali aktivni posamezniki, katerih mnenja so pomembna, in pri katerih sprejemajo raznolikost in podpirajo sodelovanje. Poleg tega v teh šolah priznavajo pomen vključevanja staršev in celotne skupnosti v njihovo delo. Učitelji, učenci in starši postanejo partnerji, ki vzajemno prispevajo k razvoju veselega šolskega okolja, v katerem učenci dosežajo boljše učne in življenjske dosežke.

V naslednjih primerih določeni učenci niso označeni kot učenci, ki izhajajo iz slabšega socialno ekonomskega okolja, vendar z izvajanjem teh dejavnosti z vsemi učenci tudi tisti z nizkim socialno-ekonomskim statusom prejmejo pomoč tako, da se počutijo sprejete, da se priznava in razvija njihove kompetence ter omogoča, da pomagajo drugim.

Predstavniki estonskih šol so izpostavili, da nimajo razvitih posebnih strategij za delo z učenci z nizkim socialno-ekonomskim statusom, vendar vzdržujejo podporno vzdušje v šoli, kjer šteje glas vsakega učenca, se jih podpira pri priznavanju in razvijanju njihovih kompetenc, spoznavanju samih sebe, razvijanju samozavesti, pomoči drug drugemu in učenju drug od drugega, kot je razvijanje okoliščin, ki spodbujajo razvoj celotnega potenciala in boljših učnih rezultatov vseh učencev.

¹ <https://startthechange.net/>

▶ 2.1. ŠOLSKE IN OBŠOLSKE DEJAVNOSTI

> Osnovna šola Dane Krapčev <

▶ Zdrava prehrana za zdravo prihodnost

Osnovna šola Dane Krapčev se nahaja v bližini otroške vasi SOS v Skopju in obiskuje jo večina otrok iz te vasi. Ob upoštevanju, da šolo obiskujejo učenci različnih veroizpovedi, z različnim etničnim in socialnim ozadjem, je šola v preteklosti organizirala veliko dejavnosti, katerih namen je bil izboljšati medosebne odnose med učenci, dvigniti ozaveščenost glede podobnosti med njimi in krepiti sodelovanje med starši in šolo. V prejšnjih mesecih je bil namen ene od dejavnosti raziskati tematiko zdrave prehrane. Tema je bila izbrana zato, ker zadeva vse otroke na šoli, in ne glede na naše ozadje moramo imeti enako stališče glede zdrave prehrane in zdravih prehranjevalnih navad otrok.

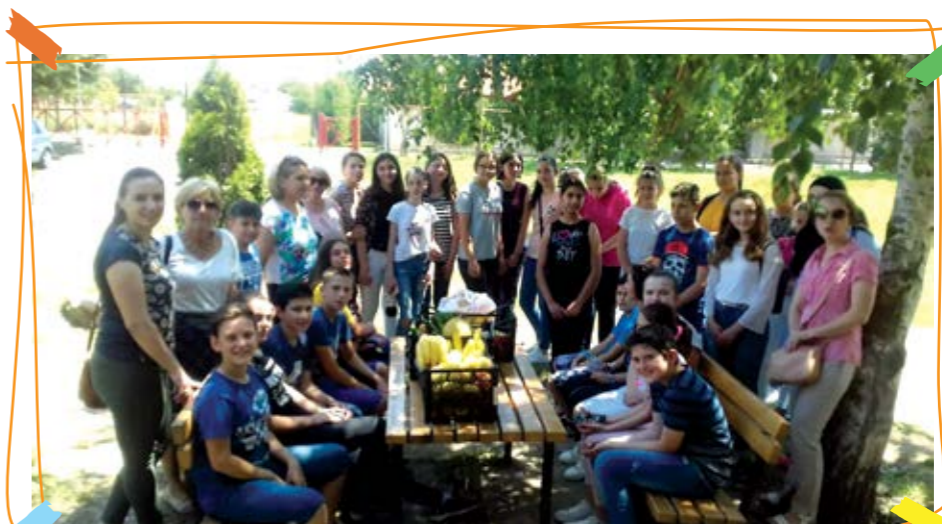
Potem ko so bili obveščeni vsi deležniki (ministrstvo, ravnatelj, starši), se je pot začela. Da bi proces zajeli od začetka do konca oziroma spoznali, kako hrana s polja pristane na krožniku, so imeli učenci možnost obiskati kmetijsko področje in Fakulteto za agronomsko znanost in prehrano, kjer so jih strokovnjaki seznanili z metodami pridelave zdrave hrane. Učenci so obiskali tudi tovarno zdrave prehrane v Skopju in bližnjo tržnico, s čimer so zaključili cikel pridelave in prodaje hrane.

Učitelji in učenci so prejeli nekaj hrane, iz katere so v šoli skupaj pripravili zdrave prigrizke. Da bi se čim bolj seznanili z življenjskim okoljem svojih vrstnikov, so se vsi učenci odpravili do otroške vasi SOS in skupaj pojedli obrok. Dejavnost so poimenovali »Gostje v hiši naših prijateljev«. Vsi učenci in učitelji so nosili enake majice, ki so jasno nakazovale, da imamo vsi podobne potrebe in želje, ne glede na to, kje živimo in kakšno je naše ozadje. Najpomembnejše od tega pa se je učiti, družiti s prijatelji, biti sprejet in srečen.

V nadaljnjem delu dejavnosti so učitelji poročali, da se učenci v šoli opazno bolj družijo med seboj. Učenci so pogosteje obiskali prijatelje na domu, skupaj pripravili projekt, naredili domačo nalogo in praznovali ob različnih priložnostih. Dober kazalnik vpliva te dejavnosti je tudi dejstvo, da so učenci neprestano povpraševali po sodelovanju v podobnih aktivnostih in jih začenjali.

Da bi spodbudili razvoj boljših odnosov med učenci, ki imajo različna socialna ozadja, so učitelji izbrali tematike in dejavnosti, pri katerih lahko sodeluje veliko učencev ne glede na razred, zanimanje ali šolski uspeh. Tako so prispevali k ustvarjanju boljših družbenih odnosov med učenci ter med učenci in učitelji, kar je pomembno za skrbno in podporno šolsko okolje.

Otroška vas SOS sprejema učence, ki so brez starševske oskrbe, in ogrožene družine, torej gre za raznolikost, ki se je učenci zavedajo in ki je pogosto vir predsodkov. Vendar so se lahko med temi dejavnostmi učenci učili o medsebojnih razlikah in se seznanili s podobnostmi, ki so pomembne v vsakdanjem šolskem okolju.

> Osnovna šola Tišina <

V slovenski osnovni šoli Tišina so poskušali vzpostaviti podporno okolje ter prenos znanja in spretnosti med učenci različnih starosti in njihovimi učitelji.

▶ Mediacija med vrstniki

Šola je mediacijo prepoznala kot ustrezno metodo za reševanje sporov med učenci in kot priložnost, da se učenci učijo o sprejemanju medsebojnih razlik, mnenj in odnosov. Tako lahko prevzamejo odgovornost za reševanje sporov brez posredovanja odrasle osebe, ki bi morda sprejela *odločitev o krivdi* nekega učenca.

Ko so učitelji opravili izobraževanje na področju mediacije, so vsebino na seminarju predstavili svojim sodelavcem. Nato so vsebino seminarja predstavili še učencem in njihovim staršem, pri čemer so nekateri učenci postali mladi mediatorji, na katere se lahko sovrstniki obrnejo v primeru težav. Učitelji so posebej ponosni, ker učenci mediacije ne uporabljajo le za reševanje sporov, temveč tehnike, kot so aktivno poskušanje, prepoznavanje čustev in potreb ter iskanje skupnih rešitev, uporabljajo tudi v vsakdanjem življenju. Učenci vedo, da jim lahko mediator pomaga rešiti težavo, vendar so se jih naučili reševati sami brez posredovanja tretje osebe. »*Spor je zanimivo rešiti na miren način*« in »*Nisem dovolj strpen*« sta le dva od komentarjev učencev, ki nakazujejo na željo po spremembah in prevzemanju pobude pri reševanju sporov.

Izvajanje mediacije med vrstniki v šolah zmanjšuje nasilje, vandalizem in izključenost ter prispeva k razvoju pozitivnih družbenih odnosov in pozitivnega vedenja otrok in mladostnikov. Učenci šolo tako lažje sprejmejo kot okolje, v katerem se njihova identiteta in samozavest razvijata, prav tako pa se učijo postati samostojni zunaj družine.

Glede na to, da raziskave kažejo, da odraščanje v revščini vpliva na razvoj socialnih in čustvenih težav, kot sta napadalnost in destruktivno vedenje (McLoyd, 1998; Brooks-Gunn in Duncan, 1997; Taylor, Dearing in McCartney, 2004), lahko komunikacija o nenasilnem reševanju sporov in razvoj mediacijskih spretnosti pomagata tako učencem z nizkim socialno-ekonomskim statusom kot vsem ostalim, da razvijejo boljše odnose, boljše sporazumevanje in boljše razumevanje samih sebe, svojih čustev in odnosov z drugimi.

▶ Primi me za roko in postani moj prijatelj

Ta projekt je bil zasnovan z namenom, da se mlajši učenci v šoli počutijo dobro in da jim starejši učenci delajo družbo, z njimi delijo nasvete in jim pomagajo pri učenju, kar bi omogočilo boljše prilagajanje na novo okolje. V prvem koraku je bilo treba najti učence, ki so bili sposobni nuditi določeno pomoč ali ki so jo potrebovali in so jo bili pripravljeni sprejeti od drugih. V drugem koraku so učitelji pomagali organizirati in sestaviti pare učencev glede na njihove potrebe, npr. učenci, ki jim gre določeni predmet od rok, so bili lahko v paru s tistimi, ki so potrebovali pomoč, medtem ko so lahko učenci iz višjih razredov, ki prav tako niso bili odlični ali zelo dobri pri nekem predmetu, pomagali mlajšim učencem, ki se učijo enostavnejše vsebine. Projekt je pomagal razvijati odnose med različno starimi učenci, medtem ko so starejši učenci pomagali drugim ne glede na svoje učne dosežke. To učencem pomaga razvijati kompetence, samozavest in zmožnost, da svoje vrednosti ne določajo le na podlagi šolskega uspeha.

Takšne dejavnosti pomagajo ustvariti skrbno in podporno šolsko okolje, katerega najmočnejši pozitivni vpliv se je pokazal pri dosežkih učencev v šolah z veliko stopnjo revščine (Battistich et al., 1995).

Veliko raziskav potrjuje, da se zmožnosti učencev za šolski uspeh povečajo, ko se podpira njihovo sodelovanje na področju učenja, povezanosti skupine, spoštovanja in vzajemnega zaupanja (Vuković Vidačić, 2016).

▶ Prinesi in odnesi knjigo

V šoli so odprli knjižni kotiček Prinesi in odnesi knjigo, v katerem si učenci lahko izmenjujejo knjige, vzamejo tisto, ki jo potrebujejo, ali podarijo tisto, ki jim ne služi več. Po zaslugi kotička se učenci niso le naučili reciklirati in ponovno uporabiti starih predmetov, temveč »so bili zelo navdušeni nad svojimi »novimi« knjigami in zadovoljni, ker so se zaradi njihovih dejanj drugi počutili bolje,« je pojasnila vodja projekta.

Takšni projekti pomagajo učencem z nizkim socialno-ekonomskim statusom, ki nimajo zadostnih materialnih sredstev. Med dejavnostmi se na učence ne osredotoča kot na tiste, ki potrebujejo pomoč, in tako niso podvrženi dodatnemu stresu. Vsi učenci lahko nekaj prinesejo ali odnesejo, vsi se počutijo kot del skupine, katere člani izmenjujejo materialna sredstva brez razmišljanja o tem, kdo je kaj vzel ali pustil.

Podobno dejavnost izvajajo v estonski šoli št. 21 v Talinu. Učitelji prispevajo svoja praznična oblačila (ženske ali moške obleke), ki si jih učenci lahko izposodijo, zato da jim ni treba kupiti svečanih oblačil za valetu. Učenci, ne samo tisti z nizkim socialno-ekonomskim statusom, si jih z veseljem sposodijo.

V osnovni šoli Vinko Žganec učenci izdelujejo različne stvari in jih prodajajo na sejmih. Denar se porabi za nakup različne opreme (materialov), ki se jih potrebuje za delo v učilnici (barvice, škarje, notesnike ...). Materiali so v skupni rabi, tako da si jih učenci sposodijo in jih vrnejo nazaj po končani učni uri. Tako so različni materiali dostopni vsem učencem, kar je izjemno pomembno za učence z nizkim socialno-ekonomskim statusom.

> Osnovna šola dr. Vinka Žganca <

Učitelji in učenci te hrvaške osnovne šole skupaj pripravljajo različne dejavnosti in projekte ter izkoristijo vsako priložnost za vključevanje staršev in lokalne skupnosti. Šolo obiskujejo tudi romski učenci, zato se veliko projektov osredotoča na spoznavanje romske kulture in obravnavanje predsodkov.

▶ *Etnična slikanica naše učilnice*

Učenci in njihovi učitelji so ustvarili *Etnično slikanico naše učilnice*. Njen namen je pomagati učencem, da razvijejo zanimanje za srečevanje drugih kultur in se učijo o praznikih v družinah različnih veroizpovedi, da se bolje spoznajo med seboj in bolje spoznajo svoje družine ter družine sovrstnikov. Starši so pri ustvarjanju slikanice sodelovali tako, da so prispevali družinske fotografije, učenci pa so prispevali opise praznikov in izpolnili vprašalnike s potrebnimi podatki za izdelavo. Gradivo so zbrali v slikanici, ki je bila predstavljena na šolski razstavi, nato pa so jo otroci vzeli domov kot darilo in opomnik o prijetnem učnem procesu in druženju.

Da bi starši prišli v šolo, se družili z učenci in učitelji in se tudi sami bolje spoznali med seboj, so bili povabljeni na šolski dan, da bi pokazali nekaj iger iz svojega otroštva, igrali na tradicionalna glasbila, predstavili tradicionalno pesem in jo vadili z učenci itd. »Najpomembneje je vzpostaviti dobro sodelovanje s starši, vse podrobno pojasniti in odpraviti strah in sram nekaterih staršev,« je dejala učiteljica, ki je vodila dejavnosti.

Sestavljanje slikanice je na marsikateri obraz narisalo nasmeh. Pri zbiranju gradiva so sodelovali učenci, starši, babice in dedki. Učenci so bili zelo ponosni na svoje starše in njihov prispevek, starši so dejali, da jih je slikanica popeljala v njihovo otroštvo in med predstavitvijo slikanice so bili vidno zadovoljni nad rezultatom nečesa, za kar so trdo delali! Učenci so bolje spoznali svoje sovrstnike in njihove starše, zlasti zadovoljni pa si bili zato, ker so se začeli zavedati, da je raznovrstnost v razredu vrednota, ki jo je treba ceniti.

Med dejavnostjo so se starši počutili dobrodošle v šoli, zato bo bolj verjetno, da bodo v šolo prišli pogosteje in postali del šolskega življenja svojih otrok. To pripomore k krepitvi skrbnega, podpornega in odzivnega vzdušja v šoli na podlagi sodelovanja vseh deležnikov, kar je zlasti pomembno za otroke iz slabšega socialno-ekonomskega okolja (Battistich et al., 1995).

Vključenost staršev zmanjšuje stopnjo zgodnjega opuščanja šolanja, kar se pogosteje zgodi pri učencih z nizkim socialno-ekonomskim statusom (School Education Gateway, 2015).

Из наших крајева: Срби на Војвоји, у Хрватској.

▶ **Starši se učijo brati in pisati**

Na posameznih srečanjih je nekaj mater iz romske narodnostne skupnosti dejalo, da se želijo naučiti brati in pisati, zato da bi lahko svojim otrokom pomagale pri učenju. Učitelje je predlog nemudoma pritegnil. Po ravnateljevi odobritvi so organizirali srečanje, na katerem so starše povprašali, ali jih sodelovanje zanima. Nato so vse zainteresirane starše prosili za pisno soglasje in pričelo se je iskanje učiteljev, ki bi staršem prostovoljno pomagali. Dolgoročni cilj je vključiti otroke, ki bi skupaj s starši vadili branje in pisanje, se skupaj učili in družili.

Pogosto se domneva, da se nekateri starši ne zanimajo za izobrazbo svojih otrok (Gorski, 2008), vendar se je treba zavedati, da niso vsi starši imeli enakih možnosti za izobrazbo in se v šolah ne počutijo dobrodošli ali pa svojim otrokom ne morejo pomagati pri učenju, saj ne znajo brati ali pisati.

▶ **Projektni dan: Učenje romskega jezika**

Ker so predsodki o romskih otrocih vsesplošno razširjeni, so učitelji na tej šoli poskušali najti način, da bi se vsi učenci spoznali z romskim jezikom in kulturo. Zato so en šolski dan posvetili učenju o romski kulturi, romski otroci pa so prevzeli vlogo učiteljev. »Z aktivnostjo je bilo treba seznaniti vse starše in pridobiti njihovo soglasje,« je povedala. »Žal nekateri starši ne razumejo takega načina dela in potrebujejo dodatno razlago, zakaj želimo izpeljati tak projektni dan,« je še dodala.

Dejavnost je vključevala romske starše, ki so pomagali pri oblikovanju vsebine za ta dan in predlagali primere povedi v romskem jeziku. Ker so romski učenci prevzeli vlogo učiteljev, so postali bolj samozavestni pri nadaljnjem druženju in delu. Bili so veseli in ponosni na svojo kulturo in jezik ter se začeli zavedati, da tudi oni lahko delijo neko znanje. »Otroci so se pričeli zavedati, da njihovi romski sovrstniki govorijo dva jezika, ter razumeli, zakaj se romski učenci včasih le s težavo sporazumevajo v hrvaškem jeziku – hrvaščina je njihov tuji jezik, tako kot angleščina,« je dejala učiteljica. Dan, namenjen spoznavanju romske kulture, so zaključili z romsko pesmijo, ki si jo lahko ogledate na naslednji povezavi: <https://youtu.be/NlM7-P4UYol>.

Gorski (2008) trdi, da učenci iz marginaliziranih skupin običajno ne ustrezajo učiteljevi predstavi o popolnih učencih, zato se učitelji pri teh otrocih nagibajo k iskanju pomanjkljivosti in od njih glede sposobnosti doseganja uspehov pričakujejo manj.

Najdite način, da boste učencem, zlasti tistim iz marginaliziranih skupin, omogočili, da pokažejo svoje znanje, saj tako dobijo občutek, da lahko prispevajo k svojemu okolju in nanj vplivajo. Ta občutek jim lahko pomaga povečati zavzetost za njihov lastni razvoj.

> Osnovna šola Motovun <

Na Osnovni šoli Motovun menijo, da je učence že zgodaj treba naučiti, kako postati aktivni državljani.

▶ Postani moj prijatelj

Projekt je bil ustvarjen v sodelovanju z domom za odrasle z motnjami v duševnem razvoju v občini Motovun.

Že ime projekta nakazuje, da je bil ustvarjen z namenom navezovanja prijateljstva med učenci in uporabniki doma za odrasle prek dejavnosti, ki bodo pripomogle k izboljšanju kakovosti življenja obeh strani udeležencev.

Učenci so med različnimi delavnicami, ki so uporabne za celotno skupnost, preživeli nekaj časa z uporabniki doma. Aktivnosti so vključevale: grabljenje listja in urejanja okolice doma, pripravljanje sladic, okraševanje doma za bližajoče se božične praznike, izdelovanje voščilnic in okraskov, pomoč pri urejanju okolice spomladi, skrb za živali, sprehodi in skupno preživljanje časa. Na delavnicah, ki so potekale v šoli, so sodelovali vsi učenci. Skupaj so se zbrali še pri eni aktivnosti, in sicer pri izdelovanju zofe in mize iz lesenih palet, barvanju gum, igrar na prostem («šolskih» igrar in Twisterju), postavljanju gugalnic in druge ustrezne opreme na šolskem igrišču ter druženju. Učenci so razvili občutek za sodelovanje in predanost za izboljšanje lokalne skupnosti, prispevanje k občutku sprejemanja in samospoštovanja ljudi, ki jih okolica pogosto ne sprejema zaradi nevednosti in predsodkov.

Vodje projekta upajo, da bodo ti učenci postali akterji sprememb v svojih skupnosti, odpravili stereotipe in postali zgled, kako pričeti s pozitivnimi spremembami v lokalni skupnosti, državi in celo po svetu.

Več raziskav je pokazalo, da ima lahko sodelovanje v obšolskih dejavnostih veliko pozitivnih učinkov, na primer boljšo samozavest, boljšo odpornost na dejavnike, pa tudi nižjo stopnjo depresije (Eccles in Barber, 1999; Fredricks in Eccels, 2006; Mahoney v Stattin, 2000), osipa, prestopništva in manj pogosto uživanje drog (Mahoney in Carins, 1997, Youniss et al., 1997). Povezano je tudi z boljšimi učnimi dosežki, boljšimi ocenami in rezultati testov, sodelovanjem v šoli in izobraževalnimi težnjami (Eccles in Barber, 1999; Marsh in Kleitman, 2002).

Prostovoljstvo pomaga pridobiti izkušnje in kompetence, ki so potrebne in uporabne za dejavno družbeno udejstvovanje, osebni razvoj in blaginjo. Prav tako poveča samozavest, učne spretnosti in razjasni usmerjenost pri zaposlovanju (Roth, Pavlović in Morić, 2015), poveča občutek sreče, izboljša samopodobo in občutek nadzora nad življenjem, telesnim zdravjem ter depresijo (Thoits in Hewitt, 2001).

Takšni dosežki so izjemno pomembni za učence z nizkim socialno-ekonomskim statusom. Ko se osredotočimo na zgoraj omenjene razvojne vidike, opazimo, da ti učenci svojega šolanja ne pričnejo z enakim izhodiščnim položajem kot njihovi vrstniki iz srednjega sloja, med poukom pa pogosto ne dobijo potrebne podpore.

Na ta način imajo učenci z nizkim socialno-ekonomskim statusom priložnost pomagati drugim, saj tako niso edini, ki prejemajo pomoč, in mnogo raje sodelujejo v svojih skupnostih.

> Osnovna šola Trpinja <

Na Osnovni šoli Trpinja s ponosom poudarjajo svoj slogan »Sprejemamo posamezne razlike in vse učence skladno z njihovimi sposobnostmi« in učence neprestano spodbujajo, da ga upoštevajo in se tako drug do drugega tudi vedejo.

▶ Učna pomoč med vrstniki

Čeprav je medsebojna učna pomoč vedno dobrodošla in razvita na mnogih šolah, se pogosto zmotno predvideva, da jo lahko izvajajo samo odlični učenci. V Osnovni šoli Trpinja menijo, da lahko vsak učenec pri razumevanju vsebine pomaga mlajšemu učencu. Tako so starejši učenci s slabšimi ocenami pri matematiki pomagali najmlajšim učencem pri matematičnih vajah. Mlajši učenci so prejeli pomoč, ki so jo potrebovali, starejši pa so izboljšali samozavest in dobili spodbudo za učenje. Ali obstaja boljši način učenja in izboljševanja ocen, kot je ta? Na ta način se preneha uporabljati tudi pogoste oznake, da nekomu predmet ne gre od rok, kar učence pogosto odvrne od nadaljnje rasti in razvoja.

Učenci z nizkim socialno-ekonomskim statusom potrebujejo dodatno pomoč pri učenju, saj revščina vpliva na njihov šolski uspeh. Vendar je treba učencem, ki pomoč potrebujejo, omogočiti, da tudi oni pomagajo drugim. Morda lahko pri učenju pomagajo učencem iz nižjih razredov ali pa v sklopu šole ali lokalne skupnosti ustvarite različne priložnosti za prostovoljsko delo. To je pomembno za njihovo samozavest, odpornost na dejavnike, sodelovanje v šoli in prizadevanje za izobraževanje ter druge koristi sodelovanja v obšolskih dejavnostih, ki smo jih že omenili.

▶ Majhni, vendar veliki – veliki, in še vedno majhni

Na šoli so zasnovali še en projekt, in sicer Majhni, vendar veliki – veliki, in še vedno majhni. Kot pojasnjujejo, učenci spadajo med »majhne«, medtem ko starejši pripadniki lokalne skupnosti spadajo med »velike«. Namen delavnice je bil organizirati neformalno srečanje, na katerem bi udeleženci izmenjali svoje spretnosti in znanje. Starejši so se spominjali svojih šolskih dni in z učenci delili razne anekdote. Prav tako so jim pokazali, kako šivati, in jim predstavili igre iz svojega otroštva. Po drugi strani pa so učenci starejšim pokazali, kako uporabljati mobilne telefone ter tablične in osebne računalnike. Iz komentarjev učiteljice je razvidno, koliko veselja je druženje prineslo učencem in starejšim: *Zaradi igrivih nasmeškov na obrazih ni bilo mogoče razbrati, kdo je »velik« in kdo »majhen«.*

Učenci pri spoznavanju aktivnega državljanstva prek neposrednega sodelovanja v lokalnih prostovoljskih dejavnostih razvijajo medsebojno povezano znanje, spretnosti in vedenje na področju državljanske vzgoje ter osebne in socialnega razvoja. Razvijajo tudi boljše medosebne odzive in občutek pripadnosti šoli ter pričnejo verjeti, da lahko nekaj spremenijo v svojem življenju in življenju drugih ljudi (Pavlovič et al., 2017).

»Pri prostovoljskih dejavnostih so bili najbolj dejavni in odgovorni tisti učenci, ki se jih pogosto označi kot »problematične«. Dobili so priložnost, da svoje zmožnosti in vrline pokažejo zunaj šolskega procesa.«

Učiteljica, projekt Bodi sprememba, 2013–2015

> Gimnazija v Pulju <

Na tej hrvaški šoli so med dejavnostmi v sklopu projekta Bodi sprememba dijaki dejali, da so želeli povečati ozaveščenost o socialno-ekonomskih razlikah med dijaki in razmisliti o medsebojnem spoštovanju, ne glede na materialni položaj posameznikov.

▶ Vidim človeka

Šola je izvedla projekt »Vidim človeka« z namenom usmerjanja in opolnomočenja učiteljev, da se z dijaki pogovorijo o ekonomskih razlikah ter razrešijo težave, ki so z njimi povezane. Projektna skupina pravi, da so med drugim želeli spodbuditi dijake, da ozaveščejo predsodke in stereotipe, ki izhajajo iz opaznih razlik, ter okrepijo občutek odgovornosti za svoje vedenje. Namen je bil dijakom in učiteljem podati znanje o prisotnosti revščine ter njenih razlogih in posledicah po svetu, na Hrvaškem in v njihovi lokalni skupnosti. Dijaki, ki so kot izbirna predmeta izbrali državljansko vzgojo in debatni krožek, so pri projektu sodelovali v celotnem drugem semestru in se posvetili tematiki revščine.

V skupinah so izvajali raziskave o konceptu revščine in njenih različnih vidikih. Nato je vsaka skupina izbrala eno od mnogih tematik: razlogi in širjenje revščine, ekonomske migracije, družbena mobilnost, revščina na Hrvaškem in v EU, povezava med revščino in izobrazbo, odraščanje, zdravje, nasilje itd. Raziskovali so izbrano tematiko in ugotovitve predstavili drugim učencem. Dijaki tretjega letnika so poslušali sociološke predstavitve svojih sovrstnikov, medtem ko so dijaki četrtega letnika razpravljali o političnih in gospodarskih zadevah. Njihovi odzivi so bili odlični, saj so jim predstavitve omogočile, da sodelujejo in izmenjujejo svoja razmišljanja in izkušnje o teh tematikah.

V šoli nameravajo nadaljevati z debatami o temah, ki se dijakom zdijo pomembne in običajno ne dobijo dovolj pozornosti zaradi prenatrpanega učnega programa.

Učence spodbudite, da razmišljajo o revščini, in jim pomagajte postati strokovnjaki na tem področju. Poleg številnih pozitivnih učinkov, ki jih ima občutek strokovnosti, se učenci seznanijo z različnimi prepričanji o revščini, denimo o kulturi revščine in teoriji pomanjkanja. Te dejavnosti otrokom z nizkim socialno-ekonomskim statusom, njihovim vrstnikom in učiteljem pomagajo, da bolje razumejo ozadje revščine. Običajno se jo namreč obravnava le kot pomanjkanje finančnih sredstev po krivdi ljudi z nizkim socialno-ekonomskim statusom. Zato je pomembno prepoznati osebno vlogo in odgovornost pri premagovanju socialno-ekonomskih neenakosti v vsakdanjem in šolskem življenju.

> Srednja šola Vittorio Emanuele II <

Projektne dejavnosti na tej italijanski šoli so se pričele po izvedeni analizi problema, ki so jo dijaki in učitelji opravili o svojem osebnem okolju. Na koncu so vsi prišli do podobnih težav, ne glede na starost ali letnik, ki ga dijaki obiskujejo. Kot težave so opredelili pomanjkanje komunikacije med dijaki različnih letnikov ter med dijaki in šolskimi delavci.

Tako so prišli do zamisli, da bi ustvarili prostor za druženje, ki bi predstavljal prostor za komuniciranje, preživljanje prostega časa in druženje. Pomembno se jim je zdelo, da o sobi oz. prostoru odločajo dijaki, saj so lahko ustvarjalno razmislili o najboljši uporabi prostora, kar jim je dalo občutek odgovornosti.

Dijaki drugega letnika so se želeli osredotočiti na spodbujanje dialoga. Svoj prostor so zasnovali v avli, kjer so eno steno okrasili z risbami in plakati ter ustvarili »komunikacijski zid«, na katerega so lahko dijaki zapisali tematike za razprave, ki jih zanimajo.

Dijaki prvega letnika so bili odgovorni za opremljanje avle s pohištvo, ki bi omogočila dovolj prostora za izvajanje dejavnosti, kot so seminarji, delavnice, tutorstvo, projekcije in branje.

Projekt je izboljšal komunikacijo med dijaki različnih letnikov in jim omogočil, da delijo svoje konjičke in interese. Tako je bil namen projekta ustvariti bolj domačo in prijetnejšo šolo, v kateri lahko dijaki dejavno prispevajo. Omogočil jim je tudi, da delijo svoje mnenje z vodstvom šole.

»To je bila zelo zanimiva izkušnja, saj smo delali skupaj in razpravljali o vprašanih in težavah, kot je diskriminacija. Učim se, kaj pomeni biti del skupnosti in se pogovarjati z ljudmi,« je dejal eden od dijakov.

»Izboljšali smo odnos z učiteljico, ki je zdaj vzajemnejši, in lahko povemo svoje mnenje o stvareh, ki se nam zdijo pomembne,« je dodal drugi.

Pomembno je poslušati mnenje učencev in njihove želje glede življenja in šolskih pravil. Če menijo, da vplivajo na svoje šolsko življenje, lahko to izboljša njihovo blaginjo.

Take dejavnosti so izjemno pomembne za otroke z nizkim socialno-ekonomskim statusom, saj Sharp (2014) meni, da učencem omogočijo, da za dosego dragocenega cilja nekaj spremenijo pri sebi ali v svoji okolici. To lahko poveča njihovo odpornost in prilagodljivost na življenjske izzive.

Številne empirične raziskave (Brophy in Good, 1986; Solomon in Kendall, 1979) so pokazale, da so topli in podporni odnosi z učitelji posebno koristni in spodbudni za otroke z nizkim socialno-ekonomskim statusom.

▶ 2.2 DELAVNICE ZA UČENCE, UČITELJE IN STARŠE

Delavnice, opisane v tem poglavju, se lahko uporabi pri delu z učenci, učitelji in starši.

Pomagajo bolje razumeti osebni in socialni razvoj ter pomen lastne vloge v šoli in v lokalni skupnosti, saj zajemajo tematike, kot so samorefleksija, pozitivna samopodoba, prepoznavanje lastnih talentov, določanje lastnih ciljev, spodbujanje teženj, empatije, povezanosti ...

Uvajanje teh tem razvija znanja, spretnosti in odnose, zaradi katerih otroci in mladostniki postanejo dejavni udeleženci svoje skupnosti, spodbujajo sprejemanje vloge in odgovornosti vseh učencev pri ustvarjanju svojega okolja. Pričnejo sprejemati odločitve, ki oblikujejo njihov svet, pridobijo boljše razumevanje samih sebe, izražajo sami sebe in svojo identiteto in se povezujejo z drugimi.

Z vključevanjem vseh učencev v delavnice pomagata tudi učencem z nizkim socialno-ekonomskim statusom, da razvijejo osebne in socialne kompetence, ne da bi jih izključili kot tiste, ki na tem področju potrebujejo pomoč. Hkrati jim delavnice omogočijo, da se bolje spoznajo med seboj in da boljše odnose z njimi gradijo tudi učitelji. Tako pomagata ustvariti občutek pripadnosti skupini in pozitivno vzdušje v šoli, kar je zlasti pomembno za učence z nizkim socialno-ekonomskim statusom, ki so pogosto izpostavljeni ustrahovanju in imajo zaradi predsodkov manj pozitivnih odnosov s sovrstniki in učitelji.

Če se delavnice izvaja z učitelji in/ali starši, odraslim pomagajo bolje razumeti in razpravljati o teh tematikah in učencem zagotovijo boljšo podporo. Tesnejše sodelovanje in podpiranje med starši in učitelji učencem nudi več možnosti, da izboljšajo socialno-čustveni in kognitivni razvoj ter posledično šolski uspeh.

Nekatere delavnice so bile sprva zasnovane za učence in nekatere za starše, vendar je pri vsaki označeno, za katero starost in skupino je primerna. Kljub temu pa se morajo strokovni delavci sami odločiti, katere delavnice so najprimernejše za posamezno skupino.

Pri nekaterih tematikah je potrebnega več časa za kakovostno izpeljavo. Zaradi posebne narave in obsega so morda potrebne dodatne priprave in osebam, ki bodo te dejavnosti izvajale, priporočamo, da dobro dodatno proučijo te tematike in se dodatno strokovno izpopolnjujejo na teh področjih.

Izvajanje delavnic *Psihološka odpornost* in *Prestopanje meje* priporočamo tistim, ki že imajo znanje in izkušnje pri vodenju podobnih delavnic.

1. Dejavnost: *To sem jaz*

Potrebujete: <ul style="list-style-type: none"> • delovni list <i>To sem jaz</i> • svinčnike, voščenke • prazne liste papirja	Primerno za: <ul style="list-style-type: none"> ☒ učitelje ☒ starše ☒ učence (12–18 let)
---	--

Priprava:

Učilnico pripravite za skupinsko delo. Ta dejavnost je odlična za delo z novo skupino oseb (kot predstavitev) ali če želite, da se obstoječa skupina bolje spozna.

Dejavnost:

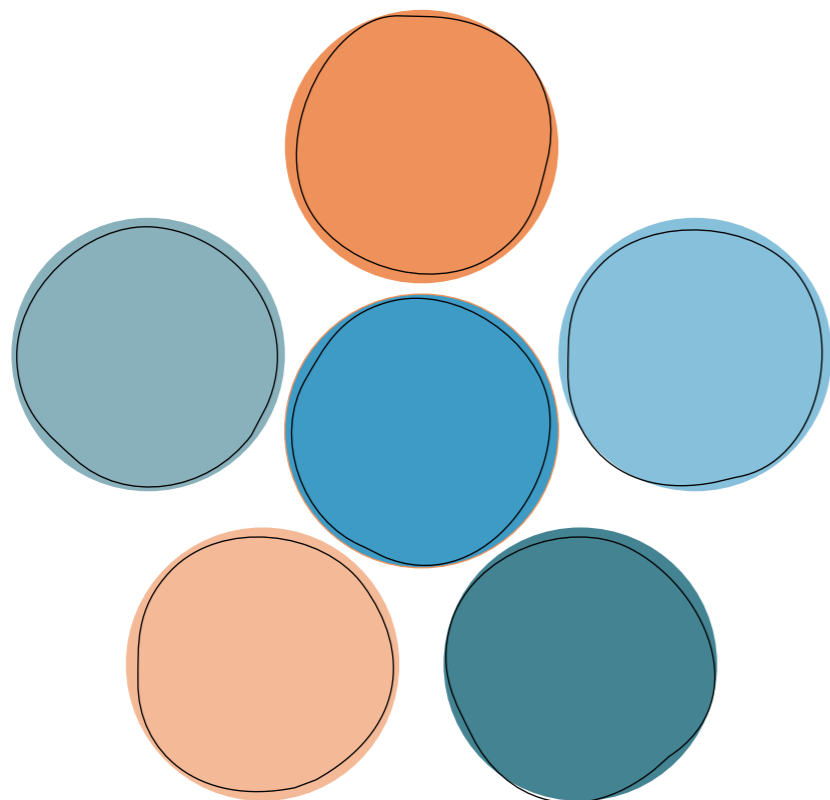
1. Na začetku učencem dajte naslednja navodila: *Razmislite o sebi in se v desetih besedah opišite na list papirja.*
2. Po nekaj minutah jih vprašajte: *Na kaj ste najprej pomislili?*
3. Zapišite nekaj odgovorov in jih razvrstite s pomočjo učencev. Ali so govorili o svojem videzu, osebnostnih značilnostih, od kje prihajajo in podobno?
4. Učencem razložite: *Danes bomo raziskali pojem identitete in poskušali razumeti, kako je vaša identiteta nastala in iz česa je sestavljena. Videli bomo, katere značilnosti so nespremenljive in katere lahko do neke mere oblikujete. V življenju bo občutek jaza zelo pomemben in vplival bo na to, kaj menite o sebi in lastni osebnosti, ter na samospoštovanje in samosprejemanje.*
5. Učencem razdelite delovni list *To sem jaz*, na katerega naj napišejo stvari, ki se jim zdijo pomembne za njihovo osebnost.
6. Ko končajo, o tem razpravljajte v skupini in preverite, katere lastnosti, značilnosti in vloge so uporabili.

VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO:

- *Kaj ste navedli kot vaše glavne osebnostne lastnosti (t. i. »stebri« identitete)?*
- *Ali ste se kdaj soočili s stereotipiziranjem ali diskriminacijo zaradi določenega vidika vaše identitete? S katerimi? Kaj menite o osebah, ki grdo ravnajo z ljudmi zaradi njihovega ozadja/kulture/narodnosti ali drugih vidikov identitete?*
- *Katere dele vaše identitete imate najraje?*
- *Katere vidike identitete jemljete za samoumevne in o njih ne razmišljate?*
- *Razložite povezavo med družbenimi omrežji in identitetami.*

Dodatna zamisel:

- Raziščite izraz »več identitet«, tj. različnih identitet ene same osebe, ki so včasih v medsebojnem sporu, in o njih razpravljajte z učenci.

► **Iz česa je sestavljena identiteta?**

Identiteto v veliki meri oblikuje naše mnenje o tem, kako se vidimo sami. Ta podoba se razvija skozi življenje, zlasti v otroštvu in mladostniških letih. Sestavljena je iz izkušenj, odnosov, osebnostnih značilnosti in interpretacije teh vidikov. Spodaj so navedeni nekateri »stebri«, torej značilnosti identitete, in kako se spreminjajo skozi naša življenja.

Starost	Ime šole	Osebnostne lastnosti
Spol	Aktivnosti	Vedenje in odločitve
Ime in priimek	Tvoja soseska	Hobiji, zanimanja, življenjski slog
Videz: telesne lastnosti (višina, teža, barva las in stil itd.), kakšna oblačila nosimo	Finančno stanje	Vrednote in cilji (kaj ti res veliko pomeni in k čemu stremiš)
Izvor: tvoja družina, narodnost, veroizpoved, jezik	Prijateljstva	Zgodovinski in geografski kontekst kraja, v katerem živiš
Družbena omrežja	Razmerja (fant/dekle, partnerstva)	....
	Zdravstveno in telesno stanje ...	

2. Dejavnost: Moj kolaž

Potrebujete:

- veliko pisanih revij za izdelavo kolaža
- škarje in lepilo
- velike šelehamerje

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (10–18 let)

Potrebujete:

Vsak učenec bo potreboval svoj par škarij, lepilo in revije pa si lahko delijo. Bodite pozorni, saj v mnogih revijah ne morete najti različnih skupin, kot so narodne manjšine, ljudje z nizkim socialno-ekonomskim statusom ... O tem razpravljajte z učenci.

Dejavnost:

1. Pričnite z uvodnimi besedami: *Vsaka oseba je edinstvena. Vsi se razlikujemo in se spreminjamo skozi čas. Danes bomo ustvarjalni in vsaka oseba bo naredila plakat, ki jo ponazarja. Pokažite nam, kdo ste, kaj imate radi, kaj se vam zdi pomembno in kakšni so vaši cilji. Uporabite papir in revije ter si jih delite. Uporabite slike in besede. Plakat tudi poimenujte. Na koncu se na zadnji strani podpišite.*

Glede na starost učencev jim lahko pokažete primere umetnikov, ki se v svojih delih osredotočajo na tematiko identitete (lahko uporabite primer z delovnega lista).

2. Učencem naročite, naj se razdelijo v pare in svoj plakat pokažejo svojemu partnerju. Naredite razstavo in učencem omogočite dovolj časa, da si ogledajo plakate sošolcev in se o njih pogovorijo, če želijo.

+ Dodatna zamisel:

- Predstavitve učencev lahko pričnete z uvodnimi vprašanji iz treh kategorij: *kaj radi počnete, kaj vas straši (simboli) in kako želite, da je videti vaša prihodnost?*
- Plakate obesite na vidno mesto v učilnici in čez nekaj časa naredite nove.
- Učence spodbudite, da izdelajo kolaž razreda.
- To dejavnost lahko uporabite tudi pri medsebojni predstavitvi staršev in učiteljev.

VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO:

- *Kako ste se počutili pri izdelovanju plakata? Kaj vam je bilo najbolj všeč?*
- *Kako se počutite zdaj? Ali vam je vaš plakat všeč?*
- *Kako ste ga naredili? Ali ste takoj prepoznali podobe in besede, ki se nanašajo na vas, ali ste najprej pomislili na koncept in šele nato pričeli z iskanjem podob?*
- *Ali vam je bilo težko najti slike, ki predstavljajo vašo identiteto? Kaj ste nato storili?*
- *Ali se vam je zdelo pomembno vedeti, kaj počnejo ostali, in narediti podoben plakat?*

▶ **Avtor:** Greg Gossel, <http://www.greggossel.com/>

▶ **Vir:** <http://gabrielaaizcorbe.blogspot.hr/2008/08/greg-gossel-retro-comics-americanos.html>

Oblikovalec **Greg Gossel** je bil rojen leta 1982 v Wisconsinu. Živi v Minneapolisu, njegova dela pa so razstavljena po ZDA in Evropi, npr. v San Franciscu, New Yorku, Los Angelesu, Milanu in Londonu.

Opomba: _____

_____

_____

_____

3. Dejavnost: *Moj element*

Potrebujete:

- učni list *Odkrijte svoj element*
- učni list *Holandov šestkotnik*

Activity for:

- učitelje
- starše
- učence (10–18 let)

Potrebujete:

Ko pričnete z dejavnostjo, se zavedajte, da nekateri učenci morda menijo, da nimajo nobenega talenta. Zato jim izrazite podporo in jim povejte, da je povsem običajno, če svoje talente pri svoji starosti še iščejo.

Priprava:

1. Začnite z uvodno razpravo: *Danes bomo govorili o vaših talentih. Ali menite, da imate kakšen talent? Zakaj? Kako ste ugotovili, da ste pri nečem dobri in kaj vas zanima? Ali ste to odkrili sami? Ali ima kdo izmed vas aktivne interese izven šole? Povejte nam kaj več.*
2. Učencem predstavite delovni list *Odkrijte svoj element* in jih prosite, naj vaje rešijo v parih.
3. Po razpravi učence seznanite s *Hollandovo tipološko teorijo izbire poklica* (ali podobnim konceptom, povezanim s talenti/poklici) in o njej razpravljajte. Izpolnite vajo *Holandov šestkotnik*. Poudarite, da je pri naj sodobnejših poklicih treba obvladati več spretnosti na različnih področjih. Če želite, jim povejte več o svoji poti oz. lastni zgodbi, kako ste izbrali svoj poklic ali razvili svoje spretnosti.

VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO:

- *Kako hitro ste našli svoj element? Ali imate več kot enega?*
- *Kaj bi izbrali, če bi se odločali med tem, pri čemer ste dobri, in tem, kar imate radi?*
- *Koliko od vas bi izbralo poklic zgolj zaradi enostavnejše zaposlitve ali boljše plače?*
- *Ali boste sledili mnenju staršev ali lastnim interesom ter zakaj?*
- *Za katere poklice, ki jih je danes mogoče opravljati, vaši starši še niso slišali?*
- *Kaj bi lahko bile vaše spretnosti in talenti?*
- *Kako bi razvrstili dejavnosti in poklice ljudi?*

1. DELOVNI LIST: Odkrijte svoj element!

Koncept »elementa« temelji na knjigi *Element: Kako odkritje strasti spremeni vse* (angl. *The Element: How Finding Your Passion Changes Everything*, 2010) avtorja Sir Kena Robinsona.

Element je točka, na kateri se naravni talent združi z osebno strastjo. Ljudje se tukaj počutijo najbolj doma, so navdihnjeni in lahko dosežejo največ, kar je možno.

V posamezni stolpec zapišite nekaj besed (stvari, ki jih imate radi, pri katerih ste dobri, nad katerimi ste navdušeni in pri katerih imate podporo) in ugotovite, kje se prekrivajo. Kar se pojavi v večini stolpcev je morda vaš element!

Rad(-a) imam	Dober(-a) sem pri	Navdušen(-a) sem nad	Pomagajo mi pri ... Imam priložnost ...

> Kako lahko mladim pomagamo najti »poklicanost« oz. življenjsko poslanstvo?

Prek:

1. prepoznavanja in cenjenja njihove »poklicanosti«,
2. ustvarjanja možnosti za preskušanje različnih dejavnosti,
3. pozornega poslušanja, kadar govorijo o svojih zanimanjih,
4. izkazovanja podpore,
5. dajanja zgleda in deljenja naših zanimanj in »poklicanosti« ter
6. vključevanja teh dejavnosti v učni program.

(William Damon: *The Path to Purpose: Helping Our Children Find Their Calling in Life*. 2008)

2. DELOVNI LIST: Hollandova tipološka teorija izbire poklica

Realistični tip

delo z orodji, izdelki, hrano, mehanskimi predmeti, tehničnimi risbami, rastlinami, živalmi, telesne sposobnosti

Raziskovalni tip

razumevanje in reševanje znanstvenih in matematičnih težav

Umetniški tip

gledališče, slikanje, ples, glasba, pisanje, ročne spretnosti

Socialni tip

pomoč drugim, učenje, negovanje, zagotavljanje informacij

Podjetniški tip

vodenje, prepričevanje, prodajanje zamisli in izdelkov

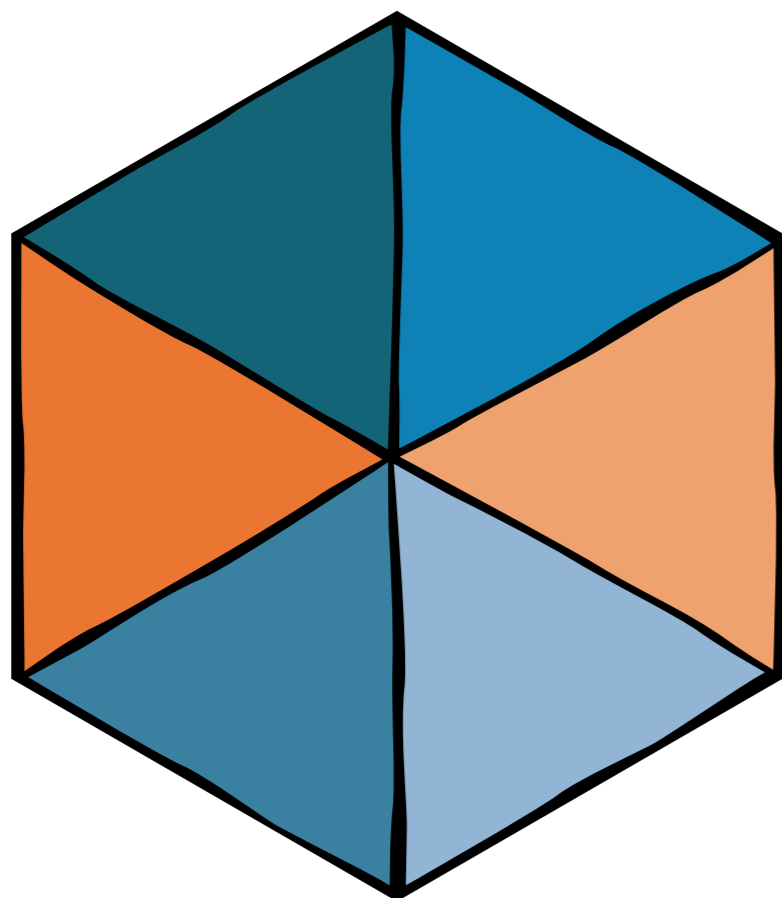
Konvencionalni tip

delo s številkami, podatki, organizacija in urejanje

3. DELOVNI LIST: *Holandov šestkotnik*

> V sestavne dele šestkotnika zapišite spretnosti in izkušnje, ki jih imate na določenem področju:

- ▶ **1. Realisti/izvrševalci:** pri čem ste spretni?
- ▶ **2. Raziskovalci/misleci:** kakšne vrste težav radi rešujete?
- ▶ **3. Umetniški:** kaj radi ustvarjate in kako izražate svojo ustvarjalnost?
- ▶ **4. Socialni:** komu radi pomagata in kako?
- ▶ **5. Podjetniški:** katere stvari začnete povsem sami, drugi pa vam sledijo?
- ▶ **6. Konvencionalni/organizatorji:** na kakšen način ste urejeni in dobro organizirani?

Upoštevajte, kako pomembne so za vas posamezne dejavnosti in kako radi jih počnete. Nato poskušajte izbrati do tri področja, na katerih se počutite najuspešnejši.

Kateri poklic bi vam omogočil izražanje vseh svojih odlik?

Holandov šestkotnik se pogosto uporablja kot pomoč ljudem, da začnejo razumeti sami sebe, in da se lažje odločijo za izbiro poklica. Razvil ga je ameriški psiholog John L. Holland (1959).

4. Dejavnost: *Občuti zanos*

Potrebujete:

- papir formata A4
- svinčnike
- barvice

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (10–18 let)

○ Priprava:

Proučite koncept zanosa (Csikszentmihalyi, 1996).

Koncept zanosa je bil sprva del teorije zanosa avtorja Csikszentmihalyija (1996). Za koncept zanosa je značilna popolna predanost temu, kar oseba počne, zaradi česar izgubi občutek za čas in prostor. Po mnenju psihologov je takšna vrsta zanosa zelo pomembna za celotno blaginjo.

◇ Dejavnost:

1. Učencem razložite svojo najljubšo dejavnost in jim opišite, kako ste se počutili zadnjič, ko ste jo izvajali. Lahko gre za karkoli, k čemur ste med izvajanjem popolnoma predani, in v najboljšem primeru vam pomaga pri osebni rasti. Poskušajte opisati občutke, ki jih ta dejavnost vzbudi v vas, in če je mogoče, pokažite nekaj v povezavi z njo (predmet, ki ste ga naredili, ali vaša spretnost) ter jih spodbudite k zastavljanju vprašanj.
2. Učencem naročite, naj razmislijo o dejavnosti, ki se ji popolnoma prepustijo in jo z veseljem opravljajo (razložite jim, da morajo pri dejavnosti aktivno sodelovati in ne pasivno, kot so npr. gledanje televizije, spanje, prehranjevanje ali podobno). Dajte jim nekaj minut časa. Če želijo, lahko svoje odgovore zapišejo. Spodbudite jih, da svoje zaključke delijo z ostalimi.
(Psihologi takšne izkušnje opisujejo kot »zanos« in menijo, da je izjemno pomemben za našo duševno blaginjo in srečo.)
3. Nato med učence razdelite liste papirja, na katere naj narišejo, kako se počutijo, kadar so popolnoma prepuščeni dejavnosti. Spodbudite jih: Poskušajte se spomniti, kje ste, kaj počnete, s kom to počnete in kaj je pri tem najboljše. Razložite jim, da risalne spretnosti niso ključnega pomena in da je najpomembnejše, kaj risba predstavlja njim.
4. Učenci naj v manjših skupinah predstavijo svojo dejavnost »zanosa«.

VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO:

- Ali obstaja dejavnost, ki vam je skupna in ki jo imate radi številni med vami?
- Ali izkusite »zanos«? Kaj menite? Zakaj so te izkušnje pomembne?
- Kaj se zgodi, če oseba meni, da takšne dejavnosti nima v svojem življenju? Kakšnim dejavnostim naj se posvečajo in kakšne so posledice?
- Ali se vam kaj podobnega zgodi tudi v šoli, torej da vas nekaj popolnoma prevzame?
- Kako bi morala biti po vašem mnenju videti učilnica z več »zanosa«?

5. Dejavnost: Od navdiha do izvedbe

Potrebuje:

- delovna lista *Intervju o navdihu in Moje želje in cilji*
- svinčnike

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (14–18 let)

Dejavnost:

1. del: Trenutek

Učence razdelite v pare in jim naročite, naj se spomnijo enega pomembnega trenutka v tem letu. Lahko gre za nekaj, kar so dosegli, na kar so ponosni ali čemur so se dlje časa posvečali. Lahko gre za nekaj, kar jih osreči in jim veliko pomeni. Njihova naloga je, da ta trenutek čim bolj podrobno opišejo svojemu partnerju, ki jih mora pozorno poslušati. Nekateri učenci lahko po koncu spregovorijo o tem, kakšna se jim je zdela skupinska naloga in kaj so se naučili.

Nato jim razložite, da bodo naredili osebni načrt, v katerem bodo določili cilje in njihovo izvedbo, kar je pomembna življenjska veščina. Vprašajte jih, kakšen namen ima po njihovem mnenju izvajanje dejavnosti Trenutek. Poudarite, da lahko veliko razkrije o stvareh, ki jih cenimo in nam veliko pomenijo, kar je osnova za zastavljanje pomembnih življenjskih ciljev, saj jih postavljamo zase, ne za druge.

2. del: Intervju o navdihu

Nadaljujte z delom v parih, učencem pa razložite novo nalogo. Vsak učenec si bo zastavil cilj, njihov sošolec pa bo z metodo intervjuja pomagal načrtovati podrobnosti. Če učenec še nima izbranega cilja, naj jim partner zastavi nekaj vprašanj, da ugotovi, kaj ga zanima in na katerem področju bi želel delati. Lahko gre za nekaj, kar ima učenec rad ali mu ne gre dobro od rok in bi si to želel izboljšati/pogosteje izvajati. Pomembno je, da so učenci motivirani in se jim cilj zdi pomemben. Nato vsak par nadaljuje z intervjujem, pri katerem zastavijo štiri vprašanja, ki so na voljo na naslednji strani.

VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO:

- *Kako vam je bilo vseč delo v parih?*
- *Kako je bilo zastavljati vprašanja in nanje odgovarjati ter govoriti o sebi?*
- *Kaj ste ugotovili in se naučili?*
- *Ali se vam zdi pomembno, da stvari načrtujete ali da gredo svojo pot? Kdaj je priporočljivo, da stvari izvajamo na prvi in kdaj na drugi način?*
- *Kaj lahko storimo, kadar nam nekaj ne gre dobro od rok in imamo težave pri doseganju cilja?*

Dodatna zamisel:

- *Drugi način za pričetek te delavnice (odvisno od časa, ki ga imate na voljo) je dejavnost Reka učenja, pri kateri učenci na velik list papirja narišejo in pobarvajo reko, ki ponazarja njihovo življenje od rojstva do današnjega dne. Nato učenci s simboli, ilustracijami ali besedami označijo pomembna znanja ali veščine, ki so jih usvojili, ter ključne trenutke in osebe, od katerih so se največ naučili.*

1. DELOVNI LIST: Intervju za navdih

INTERVJU ZA NAVDIH

Delajte v parih. Poskušajte izvedeti čim več o svojem partnerju in zastavite vprašanja, da mu/ji pomagate opredeliti cilj in načrt. Sledite štirim razdelkom:

CILJ

Kakšen je tvoj trenutni cilj?

(Če partner ne more opredeliti svojega cilja, zastavite nekaj naslednjih vprašanj: Kaj imaš najraje? Kaj te osrečuje in kaj te zanima? Ali obstaja dejavnost, v katero se popolnoma zatopiš? Kdaj začutiš, da si točno tam, kjer moraš biti? Kaj ti gre najbolje od rok? Kaj je po tvojem mnenju tvoja najboljša lastnost? Kaj meniš, kakšen je zdaj tvoj cilj?)

VIZIJA

Predstavlja si svojo idealno prihodnost, v kateri si v celoti dosegel svoj cilj. Kako je videti? Kaj počneš, kako si videti, kdo je s tabo? Kaj je naslednji korak?

IZPOLNITEV

Zdaj izdelaj načrt – kaj je pri doseganju tvojega cilja najpomembnejše? Kaj se želiš naučiti, narediti in vaditi, da ga boš dosegel? Katere spretnosti bi moral razviti? Kakšna je tvoja pot in kako v resnici vidiš sebe, potem ko si dosegel svoj cilj?

PRVI KORAKI

In začnimo. Razmisli o prvih korakih, ki jih moraš narediti. Kaj boš najprej storil? Kdo ti lahko pomaga? S kom bi se moral najprej pogovoriti? In nato? Koliko časa boš potreboval? Kaj bi lahko zdaj predstavljalo izziv in kaj pozneje? Kako boš to razrešil?

Nato zamenjajte vloge.

Potrjevalno odkrivanje (angl. Appreciative Inquiry) sta leta 1980 utemeljila David Cooperrider in Suresh Srivastva, profesorja na Weatherhead School of Management na univerzi Case Western Reserve University. Gre za model, ki poskuša deležnike spodbuditi k samostojni spremembi. Avtorja sta želela poudariti, da pristop reševanja problema ni vedno najboljši, temveč da potrebujemo več pozitivnih načinov, da bi našli zamisli za razvoj.

2. DELOVNI LIST: Moje želje in cilji

MOJE ŽELJE IN CILJI

Razmislite o sebi in svojem življenju v naslednjih petih letih. Proučite posamezne dele svojega življenja in za vsak del opredelite posamezni cilj. Lahko jih zapišete na cvetne liste ali v svojo »skrivno« beležko. Če želite, dodajte še nekaj listov (zamisli: *Kaj želim izkusiti, videti; kako in kje si želim živeti itd.*)

Navodila za izdelavo rože s šestimi cvetnimi listi, na posameznem listu je zapisano:

1. MOJA PRIHODNOST – kaj si želim doseči

2. JAZ – moja identiteta, kakšna oseba želim postati

3. DOBRO MI GRE ... – kaj se želim naučiti in izboljšati

4. PROSTOVOLJSTVO – na kakšne načine želim prispevati k družbi

5. VIDEZ IN ZDRAVJE – kaj lahko storim za svoje telo in videz

6. ODNOSI – kakšna oseba želim postati

Opomba:

---

6. Dejavnost: Škatla sreče

Potrebujete:

- škatlo
- svinčnike, barvice/flomastre/pastele
- delovni list

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (8–18 let)

Priprava:

Naredili boste škatlo, na kateri bo pisalo Sreča, in z njo boste stopili v razred ter presenetili učence.

Dejavnost:

1. Škatlo pokažite učencem in jim povejte, da se v njej skriva sreča. Če imate v razredu mlajše učence, jih povprašajte: Kaj je sreča? Kako je videti? Kakšne barve je? Kako velika je? Če imate starejše učence, vprašanja prilagodite.
2. Učencem naročite, naj razmislijo, kaj bi storili s škatlo sreče, če bi jo dobili za darilo (s kom bi jo delili, kam bi jo odnesli, kje bi jo shranili, komu bi jo pokazali itd.). Svoje zamisli lahko napišejo ali narišejo na papir. Z mlajšimi učenci dejavnost izvajajte ustno.
3. Zdaj jim naročite, naj preberejo svoje odgovore. Učence lahko na koncu pohvalite z aplavzom.
4. Učence povprašajte: Če bi lahko sami naredili škatlo sreče, kaj bi položili vanjo? Učenci naj narišejo svojo različico ŠKATLE SREČE.

VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO (za mlajše učence):

- Kaj vas spravi v boljšo voljo, ko ste žalostni – objem ali sladkarije?
- Kaj bi imeli raje, veliko igrac ali veliko prijateljev?
- Kdaj ste bili najsrečnejši?

Dodatna zamisel:

- Iz prejetih odgovorov lahko sestavite knjigo in jo razstavite.
- S starejšimi učenci si lahko ogledate in komentirate videoposnetek Kaj življenje naredi dobro (angl. What makes a good life)? Spoznanja iz najdaljše raziskave o sreči (https://www.ted.com/talks/robert_waldinger_what_makes_a_good_life_lessons_from_the_longest_study_on_happiness/transcript?language=hr#t-4074).
- Poiščite podatke glede raziskave o sreči in blaginje v vaši državi in po svetu.
- Učencem za rojstni dan podarite škatlo sreče, ki so jo ustvarili njihovi sošolci.

7. Dejavnost: Vidim se v ogledalu

Potrebujete:

- velik list papirja
- barvice/flomastre/pastele

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (8–18 let)

○ Priprava:

Upoštevajte, da učencem ni treba razmišljati o velikih spremembah. Razložite jim, da že majhni koraki in spremembe pomenijo izboljšanje njihovih življenj in življenj drugih ljudi.

◇ Dejavnost:

1. Na začetku učne ure učence vprašajte: »Ali lahko spremenimo svet?«
2. Nato jih razdelite v skupine po pet (učenci lahko delajo tudi samostojno). Vsaka skupina potrebuje listno tablo, na katero bodo najprej narisali okvir ogledala in nato svoj odsev v situacijah, v katerih delajo spremembe v svoji okolici in po svetu. Pripravijo naj predstavitev sebe v ogledalu kot dober zgled za ostale. Njihove risbe lahko obesite na vidno mesto v učilnici.
3. Učenci lahko po končanih predstavitev pričnejo razmišljati o načrtu ali prvem koraku, ki bo odsev v ogledalu preslikal v realnost in tako tudi druge ljudi spodbudil k uvajanju sprememb.

+ Dodatna zamisel:

- Namesto risanja lahko učenci svoje misli izrazijo prek videoposnetka, fotografije, nove pesmi v obliki rapanja ...
- Učencem predstavite citat Mahatme Gandhija: »Bodite sprememba, ki jo želite videti v svetu.« Kaj pomeni ta citat? Kako ga lahko navežejo na dejavnost, pri kateri so sodelovali med učno uro?
- Učencem predstavite tudi prostovoljstvo kot način uvajanja sprememb v svojem življenju in življenju drugih.
- Dejavnost izvajajte na sestankih šolskega sveta, zborovanjih in pri pripravi načrtov.

8. Dejavnost: Recept za srečno šolo

Potrebujete:

- šeleshamer za prikaz Recepta za srečno šolo
- svinčnike, barvice/flomastre/pastele
- delovna lista Srečna šola in Recept za srečno šolo

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (8–18 let)

○ Priprava:

Več o projektu Srečna šola lahko izveste v priročniku Spodbudi spremembo²

◇ Dejavnost:

1. Učencem razložite, da je glavna tematika delavnice sreča, zlasti sreča v šoli. Vprašajte jih, zakaj je sreča pomembna v življenju, ali vedo recept ali formulo za srečo in kako bi jo opredelili. Zapišite njihove zamisli, o njih skupaj razpravljajte in jim predstavite teoretični model sreče ter jih povprašajte, kaj menijo o njem. Pogovorite se o tem, zakaj je sreča v šoli pomembna in kaj se zgodi ljudem, ki niso srečni, kako se vedejo in kakšne so posledice. Prav tako pa naj povedo razliko med veselo in nesrečno šolo ter njihove zamisli zapišite.
2. Nato učence razdelite v manjše skupine, razdelite jim prazne šeleshamerje in markerje ali flomastre ter vsaki skupini naročite, naj zapišejo ali narišejo recept za srečno šolo. Ko končajo, naj se pogovorijo o svojem plakatu.
3. Če želite, lahko po končani delavnici plakate obesite na vidnejše mesto v šoli, tako da jih bodo videli tudi drugi učitelji in učenci.

DISCUSSION QUESTIONS:

- Ali bi rekli, da je naša šola srečna ali nesrečna in zakaj? Kaj bi lahko bilo bolje?
- Kdo odloča, ali je šola srečna ali ne? Ali lahko na kakršenkoli način vplivate na srečo v šoli?

+ Dodatna zamisel:

- Potem ko izdelajo svoj model srečne šole, jim pokažite še model UNESCO. Ali ste vedeli, da obstaja model, torej neke vrste »recept« za srečno šolo?
- To dejavnost organizirajte za učence, starše in učitelje – vsaka skupina naj zapiše recept in na koncu poskušajte najti skupnega.

² <https://startthechange.net/library/>

Po modelu UNESCO med merila za srečno šolo spadajo:	Prav tako obstaja »recept« za nesrečno šolo:
<ol style="list-style-type: none"> 1. prijateljstva in odnosi v šolski skupnosti, 2. delovni pogoji in blaginja učiteljev, 3. svoboda, ustvarjalnost in sodelovanje učencev, 4. timsko delo in skupni projekti, npr. športi ipd., 5. pozitiven odnos in stališča učiteljev. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. nasilje med vrstniki, 2. preobremenjenost in stres med učenci, 3. slabo vzdušje in odnosi v šoli, 4. slabi delovni pogoji in slaba metodologija učiteljev, 5. učitelji z negativnim odnosom do šole in učencev.

1. DELOVNI LIST: Srečna šola

SREČNA ŠOLA JE	NESREČNA ŠOLA JE

2. DELOVNI LIST

SESTAVINE	METODA

Teorija sreče – po sodobni teoriji sreče je sreča v psihološkem smislu sestavljena iz izpolnjevanja potreb, ki jih imajo vsi ljudje:

- 1) ljubezen in pripadnost,
- 2) zmožnost in samospoštovanje ter
- 3) samostojnost in samozadostnost.

Kljub temu pa se način izpolnjevanja teh potreb razlikuje od osebe do osebe.

Opomba: _____

_____

_____

9. Dejavnost: Od potreb do projektnih zamisli

Potrebuje:

- delovni list
- papir velikosti A3 in A4
- flomastre, svinčnike, barvice

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (12–18 let)

Priprava:

Namen delavnice je, da učenci prepoznajo potrebe za dejavnosti ali prostovoljske projekte v sklopu šole ali lokalne skupnosti. Tako sami sebe vidijo kot izhodišče ter prepoznajo svoj pogled na šolo in lokalno skupnost. Prek pogovorov o ugotovljenih težavah se učence spodbudi k aktivnemu iskanju rešitev. Njihov občutek nadzora nad zamislijo lahko izboljša celoten projekt in zagotovi, da se mu popolnoma posvetijo. Učence razdelite v skupine in jih vodite čez naslednje korake.

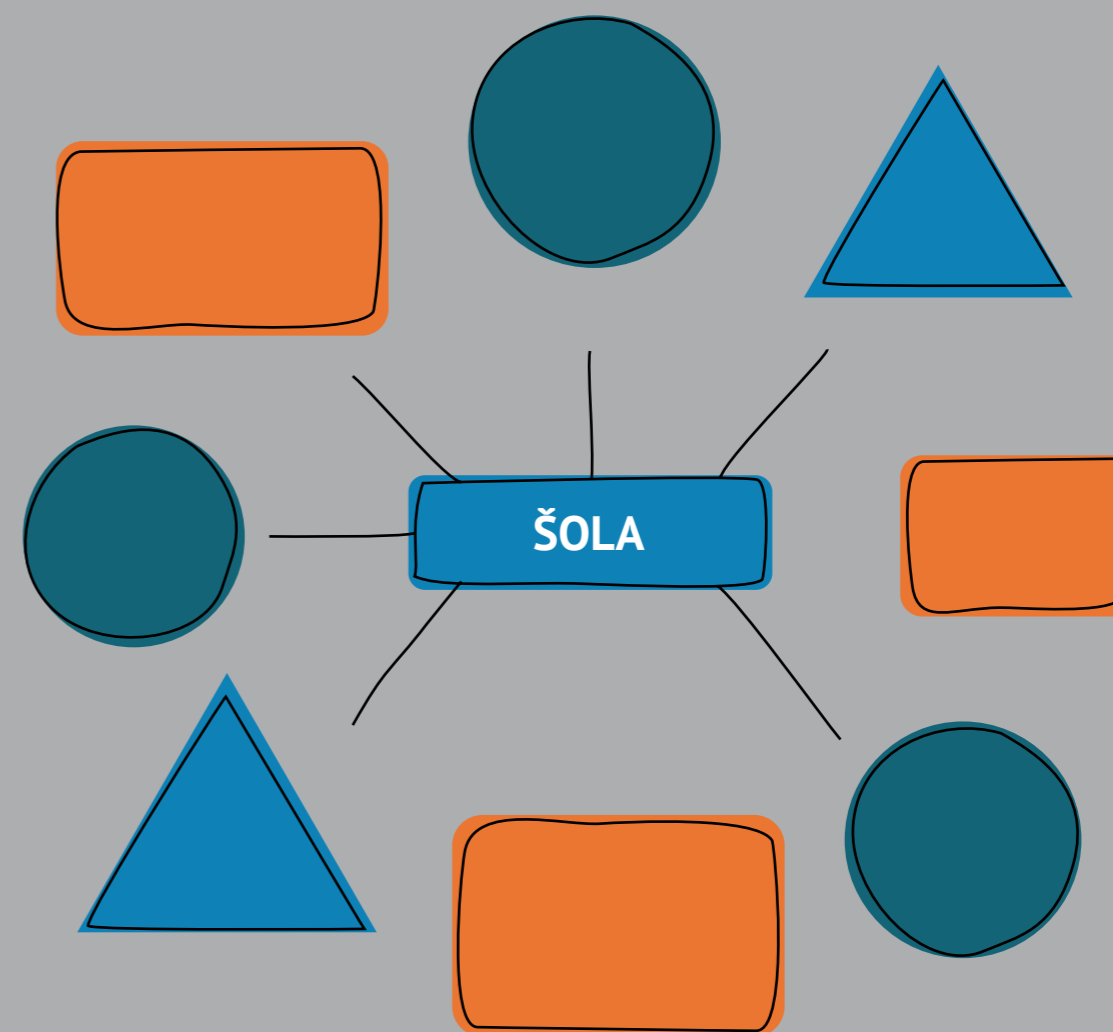
Dejavnost:

- 1. korak** Vse skupine prejmejo delovni list in nalogo, naj razpravljajo o problemu, ki so ga opazili na šoli, in kaj bi želeli spremeniti. Odgovori naj bodo zapisani v različnih geometrijskih oblikah okoli besede »ŠOLA«. Skupine naj pri naslednji nalogi orišejo glavne značilnosti lokalne skupnosti, v kateri se nahaja šola (imena sosednjih institucij, organizacij, centrov, parkov, trgov itd.) in se pogovorijo, kdo v skupnosti bi morda potreboval njihovo pomoč in s kom bi lahko sodelovali.
- 2. korak** List velikosti A4, na katerem je napisano ime šole, naj se pritrdi na steno ali tablo, okoli njega pa naj bodo razporejeni drugi listi A4, na katere so skupine zapisale težave, ki so jih opazile na šoli. Učenci naj napišejo tudi imena institucij, organizacij, trgov ipd. v bližini šole. Celoten proces naj se izvaja prek pogovora – učence povprašajte o odgovorih, ki so jih zapisali, in jih v pogovor poskušajte vključiti čim več.
- 3. korak** Učencem naročite, naj pogledajo na liste na steni in razmislijo, katere težave bi želeli nasloviti s prostovoljskim projektom in zakaj. Pomembno je, da med pogovorom cenite vsak predlog, občutek in stališče. S skupino označite zamisli (tematike, uporabnike, težave), ki se trenutno zdijo najpomembnejše in dragocene za razvoj njihovih projektnih idej.
- 4. korak** Učence zdaj razporedite po skupinah na podlagi njihovega zanimanja pri različnih projektnih idejah in vsaka skupina naj oblikuje svojo idejo s pomočjo odgovorov na naslednja vprašanja: Katere so vaše osebne koristi pri tem projektu? Ali želi pri njem sodelovati celotna skupina? Kakšna sredstva imate? Kaj potrebujete? Učenci naj razmislijo tudi o svojih zmožnostih (talentih, spretnostih, koga bi lahko še vključili itd.).
- 5. korak** S pomočjo učitelja naj skupine pripravijo predstavitev svojih zamisli, s katerimi bodo seznanile šolske organe (denimo šolski svet) in naredijo načrt za nadaljnje izvajanje. Pomembno je, da učitelj zapiše vse projektne ideje in jih podpira na vsakem koraku.

Odločanje o projektnih idejah namreč ni lahka naloga. Včasih je za izbiro ene ideje potrebnih več delavnic in projektnih zamisli. Razvoj, načrtovanje in izvajanje projektne ideje lahko traja celo šolsko leto.

DELOVNI LIST Od potreb do projektnih zamisli

Opišite lokalno skupnost, v kateri se nahaja šola. Najprej razmislite o težavah, ki jih opazite na šoli (pa naj gre za prostore, odnose med učenci in učitelji, spore med sovrstniki itd.). Nato razmislite o institucijah in organizacijah v bližini, kjer se nahajajo morebitni partnerji in katere institucije bi zanimale otroke in mladino.

Opomba: _____
_____
_____

10. Dejavnost: Prestopanje meje³

Potrebujete:

- velik in odprt prostor, kot so učilnica z umaknjenimi stoli in mizami, avla ali šolsko dvorišče
- stole, razporejene v obliki kroga, za zaključni sestanek
- pleskarski trak, s katerim se označi prvo črto za udeležence
- poljubno: trak ali drugi materiali za označevanje črt, kje stopiti naprej ali nazaj

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence

Preprava:

MVeliko ljudi ima določene privilegije, ki jih nikoli ne opazijo, saj predstavljajo tako velik del njihovega vsakdana. Za starše/odrasle je izjemo pomembno razumeti in priznati privilegije, saj razjasnijo, zakaj nekaterim otrokom v šoli ne gre tako dobro od rok kot ostalim, čeprav imajo enake priložnosti. Bilo bi neprecenljivo, če bi lahko starši objektivno razmislili o svojem odnosu s svetom. Ta naloga bo sodelujočim pomagala razumeti, da določen privilegij, ki ga neka oseba ima, ne opraviči marginalizacije na drugem področju in da vsak privilegij ali marginalizacija obstajata na različnih, vendar povezanih ravneh. Ta poudarek bo pomagal preprečiti, da razprave o tem, kdo je bolj zatiran, ne bodo zaustavile pozitivnega razvoja. Udeleženci bodo tudi lažje razumeli, da znotraj marginaliziranih skupin obstajajo še druge marginalizirane skupine. Mnogi so privilegiranim sprehodom (angl. privilege walks) očitali, da so koristnejši za pripadnike prevladujoče skupine (tj. visoki socialno-ekonomski status) zaradi predpostavke, da se največ naučijo in da se marginalizirani udeleženci počutijo ranljive. Čeprav vaja ni popolna, je privilegirani sprehod manj neposreden način za razpravljanje o privilegijih in spodbujanju razmisleka. Ljudem pomaga, saj se s koraki lažje »odprejo« in na drugačen način povežejo med seboj.

Dejavnost:

1. Sodelujoči naj se razvrstijo v ravno črto po sredini sobe z veliko prostora, saj se bodo med vajo pomikali naprej in nazaj.
2. Udeleženci naj se držijo za roke ali položijo eno roko na ramo osebe na levi ali desni, odvisno od prostorskih omejitev. (Pomembno: Ne pozabite vprašati udeležencev, ali se strinjajo, da se dotikajo drugih in da se jih drugi dotikajo. Če se nekateri ne strinjajo, jih ne silite in tega posebej ne izpostavljajte.)
3. Lahko razložite, da je aktivnost namenjena izobraževanju o privilegijih in kaj je privilegij, ali pa dejavnost pričnete brez razlage.
4. Udeležencem preberite naslednje: »Na glas bom prebral nekaj izjav. Če se izjava nanaša na vas, se premaknite. Če vam je neprijetno priznati, da izjava velja za vas, se preprosto ne premaknite, ko jo preberem, in nihče ne bo vedel, da se nanaša na vas.«
5. Začnite glasno in razumljivo brati izjave in po vsaki izjavi naredite kratek premor. Premor je lahko tako dolg, kot se vam zdi primerno.

6. Ko preberete vse izjave, udeležence prosite, da pogledajo, kje v sobi se nahajajo glede na druge.
7. Naj se vsi zberejo v krog za zaključni sestanek in razpravo.

Privilege walk statements:

1. Če ste desničar, naredite korak naprej.
2. Če je _____ vaš prvi jezik, naredite korak naprej.
3. Če ima en ali oba starša univerzitetno izobrazbo, naredite korak naprej.
4. Če uporabljate ali ste uporabljali predvsem javni prevoz, se vrnite korak nazaj.
5. Če ste prejšnje šole obiskovali z ljudmi, za katere mislite, da so vam bili podobni, naredite korak naprej.
6. Če se nikoli ne počutite varno, ko ponoči hodite sami po ulici, naredite korak nazaj.
7. Če imate v gospodinjstvu zaposlene ljudi, kot so služabniki, vrtnarji itd., naredite korak naprej.
8. Če ste v osnovni šoli proučevali kulturo svojih prednikov, naredite korak naprej.
9. Če so se iz vas kadarkoli norčevali ali ste bili tarča ustrahovanja zaradi nečesa, kar ne morete spremeniti ali je izven vašega nadzora, naredite korak nazaj.
10. Če je vaša družina kdaj neprostoovoljno zapustila vašo domovino ali vstopila v drugo državo, naredite korak nazaj.
11. Če ne bi nikoli dvakrat premislili o klicu na policijo, ko pride do težav, naredite korak naprej.
12. Če je ima vaša družina v lasti računalnik, naredite korak naprej.
13. Če ste kdaj morali preskočiti obrok ali ste bili lačni, ker ni bilo dovolj denarja za nakup hrane, naredite korak nazaj.
14. Če čutite spoštovanje zaradi svoje učne uspešnosti, naredite korak naprej.
15. Če imate vidno telesno invalidnost, naredite korak nazaj.
16. Če imate nevidno bolezen ali invalidnost, naredite korak nazaj.
17. Če so vas kdaj odvrnili od dejavnosti zaradi rase, razreda, etnične pripadnosti, spola, invalidnosti ali spolne usmerjenosti, naredite korak nazaj.
18. Če vas je kdaj kdo opisal s stereotipi, naredite korak nazaj.
19. Če se strinjate s tem, kako so vaše identitete predstavljene v medijih, naredite korak naprej.
20. Če ste bili kdaj sprejeti na nekaj, na kar ste se prijavi, zaradi povezanosti s prijateljem ali družinskim članom, naredite korak naprej.
21. Če ima vaša družina zdravstveno zavarovanje, naredite korak naprej.
22. Če je kdo kdaj spregovoril v tvojem imenu, ko tega nisi želel, naredite korak nazaj.
23. Če je v vašem gospodinjstvu kdaj prišlo do zlorabe snovi, naredite korak nazaj.
24. Če prihajate iz enostarševskega gospodinjstva, naredite korak nazaj.
25. Če živite na območju s prisotnostjo kriminala in drog, naredite korak nazaj.
26. Če je kdo v vašem gospodinjstvu trpel ali trpi zaradi duševne bolezni, naredite korak nazaj.
27. Če ste se kdaj počutili neprijetno zaradi šale, povezane z vašo raso, veroizpovedjo, etnično pripadnostjo, spolom, invalidnostjo, vendar se niste počutili varno, da se soočite s situacijo, naredite korak nazaj.
28. Če so vas kdaj zaprosili, da govorite v imenu skupine ljudi, ki z vami delijo identiteto, naredite korak naprej.
29. Če lahko delate napake in ljudje vašega vedenja ne pripisujejo pomanjkljivostim vaše rasne skupine ali spola, naredite korak naprej.
30. Če ste vedno domnevali, da boste šli na fakulteto, naredite korak naprej.
31. Če imate v svojem gospodinjstvu več kot petdeset knjig, naredite korak naprej.
32. Če so vam starši povedali, da lahko postanete, karkoli želite, naredite korak naprej.

³ Na podlagi dejavnosti, ki sta jih razvila Rebecca Layne in Ryan Chiu za predavanje Pedagogika reševanja konfliktov dr. Arthurja Romana na šoli George Mason's School for Conflict Analysis and Resolution (2016) v ZDA.

▶ Vprašanja za povzetek:

Med in po privilegiranem sprehodu lahko udeleženci doživijo vrsto intenzivnih občutkov ne glede na njihov položaj spredaj ali zadaj. Medtem ko je namen privilegiranega sprehoda dejansko spodbujati razumevanje in priznavanje privilegijev in marginalizacije, bi bilo škodljivo končati aktivnost s potencialno travmatičnimi ali destruktivnimi čustvi. Povzetek po končani dejavnosti ima tako dvojni pomen. Najprej s pomočjo vprašanj za razmislek pomagajte udeležencem, da se zavedo, kako točno so se počutili, in zberejo pogum, da občutke artikulirajo na za njih sprejemljivi ravni. Ta proces bo razbremenil morebitna negativna čustva in preprečil morebitno škodo. Potem ko so negativna čustva razbremenjena, bo povzetek udeležencem pomagal spoznati, da so privilegiji in marginalizacija sestavni del osebe. Namesto da bi odvrgli privilegije ali marginalizacijo, se lahko udeleženci naučijo, kako se pobotati s samim seboj in kako z uporabo novo pridobljenega znanja o sebi doseči boljši odnos s samim seboj in drugimi okoli njih.

▶ 1. Kako ste se počutili na čelu skupine? Zadaj? V sredini?

Ob koncu vaje udeležence prosite, da opazujejo, kje v sobi se nahajajo. To je običajno vprašanje, ki ga uporabljamo pri prehodu v razpravo in s katerim ljudem omogočimo, da razmislijo o tem, kaj se je zgodilo, preden začnejo delati z idejami na bolj abstrakten način. To aktivnost ohranja zelo blizu izkušnje in v sedanjem trenutku.

▶ 2. Kateri so nekateri dejavniki, o katerih prej niste nikoli razmišljali?

To od udeležencev zahteva, da v širšem smislu razmislijo o izkušnjah, o katerih morda ne razmišljajo na način, kot so bile predstavljene v tej aktivnosti. Odpira prostor za začetek razprave o njihovem dožemanju vidikov samega sebe in drugih, o katerih prej niso nikoli razpravljali.

▶ 3. Če ste se oddaljili od osebe poleg sebe, kako ste se počutili v tistem trenutku?

To vprašanje se osredotoča na konkretno izkušnjo ločevanja, do katere lahko pride med aktivnostjo. Za nekatere udeležence je lahko takšen fizični vidik precej močan. Obstaja več izvedb privilegiranega sprehoda, ki ne vključujejo fizičnega stika, toda ta dodatni vidik lahko aktivnosti doda še eno plast in lahko predstavlja izhodišče za bolj doživete odgovore učencev.

▶ 4. Pri katerem vprašanju ste morali najbolj razmišljati? Katero vprašanje bi dodali, če bi lahko?

Prvi del vprašanja od udeležencev zahteva, da bolj razmislijo o aktivnosti in njenem namenu. Drugi del vprašanja je zelo pomemben za ustvarjanje znanja. Udeleženci lahko predlagajo vprašanje, ki se ga koordinatorji niso spomnili. Udeležence vprašajte, kako bi spremenili aktivnost in kako bi vključili te spremembe, kar predstavlja pomemben del skupnega učenja.

▶ 5. Kaj bi želeli, da bi ljudje vedeli o eni od identitet, situacij ali slabosti, zaradi katerih ste naredili korak nazaj?

To vprašanje je namenjeno tistim osebam, ki želijo deliti, na kakšne načine doživljajo marginalizacijo. To je dobro vprašanje, da se zagotovi, da poteka ta del pogovora. Ob tem je pomembno tudi, da od nekaterih udeležencev ne pričakujete oz. jih ne silite, da spregovorijo, saj bi jih to še bolj marginaliziralo in bi lahko povzročilo, da se ne bi počutili varno. Naloga marginalizirane osebe ni izobraževanje drugih o njihovi marginalnosti. Če si to želijo, jih poslušajte. Če tega ne želijo, spoštujte njihove želje.

▶ 6. Kako lahko razumevanje vaših privilegijev ali marginalizacije izboljša vaše obstoječe odnose z vami samimi in drugimi?

To vprašanje temelji na ideji, da lahko ljudje vedno uporabijo znanje in zavest o sebi, da bi izboljšali način, kako človek živi s seboj in drugimi v svojem življenju. Udeležence poziva tudi k razmišljanju o načinih, kako lahko to razumevanje ustvari pozitivne spremembe. To ni namenjeno samo najbolj privilegiranim udeležencem, ampak tudi marginaliziranim udeležencem, da razumejo tiste v skupini, ki morda doživljajo druge marginalizacije. To pripelje razpravo od prvega vprašanja o tem, kje stojijo, do zadnjega vprašanja o tem, kaj lahko storijo, da bodo stali skupaj.

Opomba: _____

_____

_____

_____

11. Dejavnost: *Strast do mode*

Potrebujete:

- rabljena oblačila (hlače, bluze, jopiči)
- škarje
- šivanko in sukane
- lepilo
- ...

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (8–14 let)

Priprava:

Učence in starše prosite, naj prinesejo nekaj starih oblačil. Pojasnite jim, da je v šoli prostor, ki se imenuje Modni kotiček in je namenjen darovanju rabljenih oblačil.

Poleg tega jih prosite, da se pridružijo Modnemu klubu, ki ste ga ustanovili. Pojasnite jim, da bodo udeleženci preoblikovali podarjena oblačila in jih naredili bolj zanimive in moderne. Pozorni bodite tudi na starše, ki se borijo z revščino, da se pridružijo tej skupini, saj bodo tako lahko nekaj prispevali in razvili občutek pripadnosti. Ta aktivnost bo vsem staršem otrok iz vašega razreda omogočila, da bodo sodelovali in se spoznali. Mnoge velike zamisli se pojavijo, ko se med sabo spoznavamo, poznamo in spoštujemo našo tradicijo, vero, običaje, od kod prihajamo in s čim se vsakodnevno spopadamo.

Aktivnost:

Organizirajte redni tedenski sestanek z Modnim klubom. Udeleženci kluba naj delajo na rabljenih oblačilih, se pri tem ustvarjalno izražajo in si prizadevajo ustvariti zanimive in moderne kose. Vsem udeležencem razložite, da boste njihove končne izdelke vrnili v Modni kotiček, od koder jih bodo lahko vzeli vsi učenci. S to aktivnostjo ustvarjate nov namen podarjenim oblačilom, ki ne predstavljajo več dobrodelne akcije za pomoč neki skupini, temveč ustvarjalni proces, pri katerem lahko vsi otroci najdejo nekaj zanimivega zase. Hkrati pa so za učence, ki se borijo z revščino, na voljo moderna oblačila.

Dodatna zamisel:

- Ko podarjanje in sprejemanje v vaši šoli postane uveljavljena praksa, lahko pričnete z akcijo za darovanje šolskih potrebščin, maturantskih oblek itd.

Opomba: _____

---

12. Dejavnost: *Ponosni smo na svoje učence*

Potrebujete:

- šelshamer
- flomastre in barvice
- škarje
- lepilo
- fotografije

Primerno za:

- Tučitelje
- starše
- učence (8–14 let)

Priprava:

Pokličite ali pošljite e-pošto vsem staršem otrok v razredu in jih prosite za fotografijo njihovega otroka (vašega učenca). Pojasnite jim, da pripravljate plakat za vašo učilnico. Poleg tega poiščite fotografije nekaterih vaših nekdanjih učencev (učencev, ki so postali uspešni v svojem poklicu ali so slavni v športu, glasbi, gledališču ali filmu itd.).

Aktivnost:

To aktivnost lahko opravite v okviru delavnice za starše in učence. Cilj je ustvariti plakat s fotografijami vseh vaših nekdanjih in sedanjih učencev. Plakat postavite v vašo učilnico. Z udeleženci delite navdihujoče življenjske zgodbe vaših nekdanjih učencev. Povejte jim, kje so začeli ali kakšne so bile njihove prepreke. Manj srečne učence bo fotografija uspešnega nogometaša (npr. Luke Modrića) na plakatu poleg svoje fotografije spodbudila, da bodo sanjali in si močno prizadevali za uresničitev svojih sanj. Hkrati pa bodite pozorni na vključevanje fotografij nekdanjih učencev, ki imajo manj slaven poklic, kot so poštar, čistilec, medicinska sestra itd., ker morajo učenci razumeti, da vsak od nas prispeva k družbi na drugačen, a enako pomemben način.

Dodatna zamisel:

- Če ste še vedno v stiku s katerimi od svojih nekdanjih učencev, ki so si zgradili uspešno kariero in se borili z revščino, jih povabite, naj na enem od vaših razrednih dogodkov pripravijo motivacijski govor.

Opomba: _____

---

13. Dejavnost: V tujih čevljih

<p>Potrebujete:</p> <ul style="list-style-type: none"> • papir • šeleshamer za vsako skupino • flomastre • pisala 	<p>Primerno za:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ učitelje ☒ starše ☐ učence
--	--

○ Priprava:

Pripravite delavnico za starše otrok v vašem razredu. Učilnica mora biti pripravljena za skupinsko delo.

Določite čas, ki je primeren za vse starše (zaposlene in brezposelne).

Pripravite delovne liste s študijami primerov, kot so spodnji:

Mario je star 9 let. Vzgaja ga mama samohranilka, ki popoldne dela kot čistilka v veliki pisarni. Ima težave s plačevanjem računov in zagotavljanjem hrane. Vesela je, da ima zaposlitev, ni pa zadovoljna, ker dela popoldne, ker zaradi tega z Mariom preživi malo časa in mu ne more pomagati pri domači nalogi.

Lile je stara 14 let. Je ena od štirih otrok. Živi v dvosobnem stanovanju s starši in starimi starši. Ker so njenemu očetu diagnosticirali raka, je pokojnina njenih starih staršev v celoti namenjena njegovim zdravilom. Njena mati dela, vendar ne zasluži dovolj za plačilo računov in hrano.

Renata je stara 10 let. Hodi v javno šolo, ki ji zagotavlja eno šolsko uniformo (uniforma je obvezna). Vsi otroci v njenem razredu imajo vsaj tri rezervne uniforme, vendar si njeni starši tega ne morejo privoščiti. Oba sta brezposelna. Njen oče je delal kot natak v restavraciji, na žalost pa se je restavracija pred kratkim zaprla. Poskuša najti drugo službo, vendar ni ničesar na voljo.

Milena in Maja sta stari 10 let. Sta dvojčici, ki živita s starimi starši. Njuna starša sta dolgo časa poskušala najti službo, vendar nista bila uspešna. Da bi pokrili svoje mesečne stroške, sta si nekaj časa sposojala denar. V državi nimajo možnosti zaposlitve, zato sta se preselila v Belgijo, da bi mama delala kot čistilka v nakupovalnem centru in oče kot gradbeni delavec. Delata za minimalno plačo, vendar jima uspe staršem poslati nekaj denarja za povračilo svojih dolgov in nekaj denarja za Mileno in Majo. Dvojčici sta nesrečni, ker živita ločeno od staršev.

Darko je star 8 let. Njegov oče je bil poškodovan v prometni nesreči. Do tistega trenutka so živeli normalno življenje. Oče je delal in skrbel za družino. Mati se je odločila, da bo ostala doma in vzgajala Darko in njegova brata. Po nesreči oče ni mogel več delati in mati se je neuspešno trudila najti službo, ker je bila brezposelna več kot 10 let.

Bodite še posebej pozorni, da nobeden od primerov ne spominja na določeno situacijo v razredu, saj se nekateri starši lahko počutijo neprijetno.

◆ Aktivnost:

Starše prosite, naj delajo v skupinah. Vsaka skupina prejme delovni list z istimi študijami primerov. Njihova naloga je, da jih preberejo, razpravljajo o njih in napišejo vzroke in učinke vsake situacije na šeleshamer.

Na primer:

	Vzrok	Učinek
Mario	Minimalna plača starša, odsotnost očeta, visoki računi	Pomanjkanje aktivnosti in časa s staršem, pomanjkanje hrane, stres itd.
Milena in Maja	Brezposelnost staršev	Pomanjkanje oblačil, pomanjkanje hrane, ločitev od staršev itd.
Darko	Brezposelna mati, oče zaradi prometne nesreče ni v dobrem stanju in ne more delati	Sram, družbena osamitev, pomanjkanje hrane, stres itd.

Poudarjanje različnih vzrokov za revščino bo pri starših izzvalo razmišljanje o njihovih predsodkih. Revščina se lahko pojavi kadarkoli!

Ko končajo prvi del aktivnosti, jim povejte, da bo drugi del potekal individualno doma in je anonimen. Vprašajte starše v vašem razredu, naj povedo, kaj bi naredili, če bi bili v takem položaju. Kakšno vrsto pomoči bi sprejeli? Kaj bi storili, če bi vedeli, da je sošolec ali sošolka njihovega otroka v takem položaju? Kakšno vrsto pomoči bi ponudili?

Prosimo jih, naj v naslednjih dneh, ko pripeljejo ali poberejo svoje otroke, pustijo list s svojim mnenjem v označeni škatli ob vratih.

Namen dejavnosti je, da vam poda zamisli o ukrepih, ki jih lahko sprejmete, da bi pomagali otroku ali družini v stiski.

Opomba: _____

_____

_____

_____

14. Dejavnost: Prenova učilnice

Potrebujete: <ul style="list-style-type: none"> • tempere • čopiče	Primerno za: <ul style="list-style-type: none"> ☒ učitelje ☒ starše ☒ učence (8–14 let)
--	---

Priprava:

Sobota je popoln dan za to aktivnost. Da bi se pripravili na to dejavnost, prosite vse starše, naj od doma prinesejo stvari, ki jih ne uporabljajo (odeje, blazine, knjižne police itd.).

Aktivnost:

Staršem pojasnite, da boste vsi sodelovali pri prenovi učilnice, v kateri se učijo njihovi otroci. Razdelite jih v skupine in vsaka skupina bo dobila drugačno nalogo: ena skupina bo delala v knjižnem kotičku, druga v matematičnem kotičku, ena skupina bo prebarvala vrata, druga pa bo uredila zavese in okna. Pomembno je, da vsi sodelujejo in da končni videz učilnice izraža vse otroke in kulturno ozadje njihovih staršev, njihovo vizijo in interese. Vključevanje domačih elementov, kot so jeziki, ki jih govorijo doma, vrste rutin, ki se jih držijo, predmeti od doma, ki jim veliko pomenijo, bodo ustvarili občutek pripadnosti. Tako otroci kot starši se bodo počutili, da spadajo sem, ker se lahko prepoznajo v učilnici.

Z zagotavljanjem, da se vsak otrok počuti dobrodošel, učitelj otrokom daje sporočilo, da je vsak posameznik spoštovan, da sta vsak otrok in družina pomemben del skupnosti v razredu in da ima vsak otrok priložnosti, da izkoristi skupni prostor in vire v skupnosti ter sodeluje pri njihovem ohranjanju.

 Opomba: _____
_____
_____

15. Dejavnost: Delite in skrbite

Potrebujete: <ul style="list-style-type: none"> • vse, kar prinesejo starši	Primerno za: <ul style="list-style-type: none"> ☒ učitelje ☒ starše ☒ učence (8–14 let)
---	---

Priprava:

Izberite en dan v mesecu, ki bo dan odprtih vrat z imenom »Delite in skrbite«. Vedno izberite drugega starša, da vam pomaga pri organizaciji. Ostali starši morajo sodelovati.

Aktivnost:

Staršem pojasnite, da to ni dan velikih gest, temveč dan, ko učence učimo o pomenu razmišljanja o nekom drugem poleg sebe. Starši lahko delijo obrok, oblačila, šolske potrebščine ali zgodbo o tem, kako so poskrbeli za nekoga ali pa je nekdo poskrbel za njih. Pomembno je, da imamo odprt pogovor o temi dajanja in sprejemanja daril/darovanja. Vaša vloga je ključnega pomena. Biti morate prvi, ki deli zgodbo. Ne pozabite: otroci v vaši šoli niso edini, ki imajo koristi od sočutne prijaznosti zaposlenih. Občutek skrbi sega prek posameznih učencev in se dotika vseh v skupnosti. Pomembno je sodelovati s starši in učenci, da bi razumeli, zakaj je pomembno deliti in skrbeti. Delajte s starši in z njimi delite nasvete o tem, kako lahko otroke naučijo, da bodo delili in skrbeli. Vedno iščite različne priložnosti, da jih naučite, kako skrbeti za živali, naravo, svoje brate in sestre itd. Presenečeni boste nad dejanji, ki jih bodo sami storili, da bi delili in skrbeli.

 Opomba: _____
_____
_____

16. Dejavnost: Psihološka odpornost

Potrebujete:

- papir
- Cbarvice/pisala
- belo tablo
- flomastre

Primerno za:

- učitelje
- starše
- učence (12–18 let)

Cilji:

- Odkriti, katere kanale odpornosti uporabljamo,
- odkriti, katere kanale premalo uporabljamo in katere moramo razviti za učinkovitejše reševanje problemov in razvoj lastne odpornosti.

Uvod:

Kot odgovor na stres, travmo, krizo, konflikt in pomembne spremembe v življenju ljudje uporabljajo različne strategije oz. kanale, da se spopadejo s težkimi življenjskimi situacijami za lastno »preživetje«. Vendar pa obstaja veliko vrst odpornosti ali kanalov, ki jih ne uporabljamo. Cilj te vaje je udeležencem pomagati pri iskanju različnih kanalov za obvladovanje težkih razmer.

Potek aktivnosti:

1. Priprava zgodbe iz šestih slik
2. Risanje stripov
3. Pisanje kratke zgodbe na podlagi slik
4. Pogovor o zgodbah v majhnih skupinah
5. Uprizoritev zgodbe

Metoda:

1. Ta metoda je namenjena starejšim učencem ali odraslim. Udeležencem naročite, naj narišejo ali napišejo zgodbo s pomočjo šestih risb ali kratkih opisov/stavkov. Pomembno je poudariti, da ni važno, kako dobro so narisane risbe oz. da kakovost risb ne bo ocenjena. Sploh ni pomembno, če kdo razume njihovo risbo ali ne, ker si jo bo vsak pojasnjeval po svoje.
2. Udeležencem pojasnite, naj list papirja razdelijo na šest kvadratov, vendar naj ga ne razrežejo ali raztrgajo. V prvi kvadrat naj vsi narišejo glavni lik oz. osrednjega junaka njihove zgodbe. Lahko je lik iz zgodbe, pravljice, filma, risanke, videoigre ali resničnega življenja. Lahko je človek, žival, predmet ali simbol, odvisno od udeleženca. V drugi

kvadrat naj vsak nariše zadolžitev, nalogo ali dogodek v zgodbi glavnega lika. V vsaki zgodbi mora glavni lik dokončati nekakšno nalogo ali nekako ukrepati. V tretjem kvadratu morajo udeleženci prikazati nekoga, ki pomaga glavnemu junaku (če mu je mogoče pomagati). V četrti kvadrat udeleženci narišejo oviro ali nekoga, ki otežuje ali ogroža dokončanje naloge. V peti kvadrat naj narišejo glavni lik, ko premaga to oviro ali zmaga proti tistemu, ki je oteževal dokončanje naloge. V zadnjem kvadratu naj prikažejo, kako se zgodba konča oz. kaj se zgodi z glavnim likom.

3. Ko vsi končajo z risanjem, jih prosite, naj svojo zgodbo napišejo na list papirja.
4. Ko vsi zapišejo svojo zgodbo, prosite nekaj prostovoljcev, da svojo zgodbo delijo s preostalimi, medtem ko vi (koordinator) na tabli kategorizirate zgodbo po modelu BASIC Ph.
5. Ko udeleženci razumejo načelo »evalvacije« v skladu z modelom BASIC Ph, jih razdelite v majhne skupine, v katerih bodo ocenili zgodbe drugih glede na model, pri čemer jim pomagajte, če je potrebno.
6. Ob koncu vaje izberite eno zgodbo, ki jo boste uprizorili. Če je dovolj časa, lahko uprizorite tudi druge zgodbe ali pa delavnico ponovite z uprizoritvijo preostalih zgodb.

Pomembna opomba: Pomembno je, da ste pozorni na dodeljevanje vlog. Udeleženec, katerega zgodba se uprizarja, mora biti v občinstvu (in ne eden od igralcev). Izvedbo svoje zgodbe naj bi videl skozi oči scenarista ali režiserja. Vloge so: glavni lik (osrednji junak), pomočnik(-i) in ovira. Vloge dodelite tistim udeležencem, ki so imeli najmanj kanalov odpornosti v primerjavi s številom kanalov odpornosti pri opisanem junaku, pomočniku ali oviri. Ostali udeleženci naj podpirajo glavnega junaka in pomočnike.

Obnašanje otroka/udeleženca ob soočanju s stresom bo razvidno iz vsake slike. Na primer, če je glavni lik vila (ali drugo domišljjsko bitje), to kaže na domišljijo/fantazijo kot način za obvladovanje stresa. Cilj v zgodbi je povezan z lastnimi prepričanji in vrednotami. Pomoč je lahko resnična ali namišljena ali morda v obliki predstavitve nekega notranjega prepričanja. Ovira je lahko družbena, namišljena ali zelo realistična, kar zahteva konkretno rešitev. Najpomembneje je, da določimo, katere kanale odpornosti uporablja otrok in katere zanemarja. Ta vpogled nam bo pomagal pri izboljšavi manj uporabljenih odpornosti.

Z analizo, koliko ločenih kanalov za preprečevanje stresa otroci uporabljajo v zgodbah, ugotavljamo, kateri kanali so pri njih najbolj razviti, saj jih najbolj pogosto uporabljajo.

Zgodbe se ocenjujejo po modelu, in sicer z uporabo celih stavkov ali posameznih besed (v primerih, ko so posamezne besede enota zase). Vsaka enota je označena z oznako in z znakom minus, če ima beseda negativno konotacijo.

▶ Vrste odpornosti:

VPOGLED	Razumevanje in vrednotenje lastnih miselnih procesov, reakcij in sposobnosti – samoodkrivanje.
NEODVISNOST	Določitev meje med osebo in problemom, vzpostavitev fizične in čustvene razdalje ter hkrati zadovoljevanje naših osebnih potreb.
ODNOSI	Ohranjanje tesnih odnosov z ljudmi, ki nas izpolnjujejo, usklajevanje med zavedanjem naših osebnih potreb in želja ter potreb in želja drugih.
POBUDA	Prevzemanje odgovornosti za naše težave, vzpostavljanje nadzora, nagnjenost k obvladovanju težkih trenutkov (namesto izogibanja).
USTVARJALNOST	Ustvarjanje reda, estetike in ciljev v kaosu obstoječih problemov, konfliktov, neuspešnih komunikacij in bolečih čustev.
HUMOR	Iščemo humor v tem, kar nas prizadene, s humorjem se borimo proti negativnim občutkom, brezbriznosti in nemoči.
MORALA	Razvijanje zavesti, da so poleg izpolnjevanja osebnih potreb potrebni tudi ukrepi za zagotovitev večjega dobrega za celotno skupnost.

BASIC Ph: Prepoznavanje reakcij in možnosti pomoči otrokom, ki so izpostavljeni resnim stresnim življenjskim situacijam

BASIC Ph model nam pomaga prepoznati reakcije in pomagati otrokom, ki so bili izpostavljeni stresnim in travmatičnim izkušnjam, različnim oblikam zlorab in neugodnim življenjskim pogojem. Kratica modela določa osnovne vidike razvoja odpornosti otrok.

B	Prepričanja in vrednote (angl. beliefs and values): katere misli, prepričanja, vrednote, stališča, predsodke in napačne predstave imajo otroci? Na primer: če nekdo nagaja, si zasluži kazen. Šeškanje/ pretepanje je osnovna oblika discipline. Ljubezen boli. Ne zaupaj odraslim. Utihni in vzemi. Če bi bil priden, se to ne bi zgodilo.
A	Vplivi in čustva (angl. affects and emotions): katera čustva prevladujejo pri teh otrocih, kako jih izražajo (verbalno in neverbalno), ali jih sprejemajo? Ali obračajo čustva proti sebi s samouničevalnim vedenjem ali pa jih potlačijo, kar povzroča motnje (odsotnost) v kanalu? Na primer: strah, jeza, krivda, nemoč, neodločnost, sram ali žalost.
S	Družbena dimenzija (angl. social dimension): druženje, vloge, podporne skupine, organizacije. Kateri vir podpore uporablja otrok: druženje z vrstniki, družinskimi člani, šolske krožke, pripravljenost prevzeti odgovornost? Pomembno je pozorno spremljati, ali se pojavi občutek odtujenosti, izoliranosti in sovražnosti, ki je značilna, kadar pride do motenj v kanalu.
I	Domišljija (angl. imagination), intuicija, humor. Ali otrok uporablja ustvarjalnost, fantazijo in igro (na zdrav način)? V tem kanalu pride do težave (motnje), ko je pri otrokovem vedenju mogoče opaziti moteče igranje/fantazije.
C	Spoznanje (angl. cognition) in koncept realnosti. Kaj otrok ve, kako rešuje probleme, kako se obnaša, ali uporablja notranji dialog, kako so organizirane njegove misli, ali so njegova dejanja razumna in logična. Vmešavanje v ta kanal se kaže tako, da je razmišljanje nelogično in da je presoja nerealistična/napačna.
Ph	Fizična aktivnost (angl. physical activity): ali je otrok aktiven, ali se ukvarja s športom, ali uporablja sprostitvene tehnike, ali uporablja svoje telo za izražanje, ali je vključen v preveč aktivnosti: gibanje, začudenje, nemir pri sedenju, prenajedanje itd. Vmešavanje v ta kanal pomeni psihosomatske motnje in samouničujoče vedenje.

> **Kako lahko otrokom pomagamo, da razvijejo svoje kanale obvladovanja stresa?**

B	Ponovno ovrednotenje sprejetih prepričanj, razvijanje samospoštovanja, pozitivna samopodoba, opustitev vloge žrtve, spreminjanje zaznane identitete »porednega otroka« ali »običajnega osumljenca«, delitev odgovornosti z nekom drugim (učiteljem, psihologom, psihoterapevtom ...).
A	Pridobivanje vpogleda v lastna čustva: prepoznavanje in izražanje; sprejemanje dejstva, da ni dobrih in slabih čustev, temveč le prijetna in neprijetna; učenje obvladovanja čustev; spoštovanje čustev drugih.
S	Učenje komunikacijskih veščin, dajanje in deljenje z drugimi, podpora, učenje empatije, vzpostavitev podporne strukture v družini, med prijatelji, vrstniki, klubi in skupinami otrok je lahko del tega okolja, v katerem se otrok počuti ljubljenega, razumljenega, cenjenega, kjer se otrokov občutek pripadnosti lahko krepi; razvijanje skupin za samopomoč.
I	Uporaba risb, čačk, oblikovanje gline, igranje vlog, uporaba lutk, knjig, filmov, zgodb in vsega drugega, kjer obstajajo glavni liki, dogodki in dejanja, možnost prevzema različnih vlog, razvijanje domišljije in uporaba humorja.
C	Razvoj intelektualnih potencialov, interesov, talentov in nadarjenosti; spodbujanje radovednosti, širjenje količine znanja, informacij, izkušenj, pozitivnega učenja, samozavesti, upanja.
Ph	Razvoj prostorske orientacije, izvajanje namernih gibov, povezovanje misli, čustev in vedenja. Fizična aktivnost pomaga ublažiti napetost in vznemirjenost, pomaga pri organizaciji časa in premagovanju nereda/kaosa s tehnikami sprostitve, športom, plesom itd.

Opomba: _____

_____

_____

▶ **2.3 DOBRODELNA DEJANJA V ŠOLI – NA KAJ JE TREBA BITI POZOREN**

Različna dobrodelna dejanja se včasih zdijo najenostavnejša in najbolj logična orodja za razvijanje učenčeve empatije, želje po pomoči in razmišljanja o problemih, s katerimi se soočajo nekatere skupine. Zbiranje sredstev lahko pomaga rešiti del težav, ki nastanejo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Nekateri oblike pomoči za učence z nizkim socialno-ekonomskim statusom (SES) vključujejo nakup knjig, zbiranje oblačil, zbiranje sredstev za različne pripomočke, kot so očala in invalidski vozički, ali za šolske izlete. Toda ali imajo lahko takšni dobronamerni ukrepi tudi negativne stranske učinke, ki se jih ne zavedamo? Ali lahko takšna dejanja rešujejo manjše kratkoročne težave, vendar povzročajo druge dolgoročne težave? Ali obstaja primernejši način za razvijanje empatije, pomoč drugim, razmišljanje o drugih in o svetu, ki nas obdaja?

> **Ne pozabite:**

1. Revščina vpliva na socialno-emocionalni in kognitivni razvoj otroka, učni uspeh, mehanizme obvladovanja stresa, odpornost ... Pri dobrodelnih dejanjih gre večinoma za zbiranje sredstev, kjer se kupujejo različni izdelki (knjige, igrače, didaktični materiali ...). Vendar pa zbiranje sredstev pri otroku ne vpliva na njegove zmanjšane psihološke vire. Učence, ki jim pomagamo z dobrodelnimi dejanji, smo izpostavili pred drugimi. Zaradi tega se vsi seznanijo s težavami tistih učencev, katerih nizek socialno-ekonomski status že sam po sebi predstavlja stresor. Takšni učenci so pri zbiranju sredstev dodatno izpostavljeni pred drugimi. Če načrtujemo dobrodelno dejanje, ne bi smeli izpostavljati učencev z nizkim socialno-ekonomskim statusom. To je mogoče doseči s splošnim zbiranjem sredstev za brezplačne šolske izlete, določitev prostora v razredu, kjer si lahko vsi izmenjujejo šolske pripomočke itd.
2. Javno zbiranje sredstev postavlja otroke z nizkim socialno-ekonomskim statusom v središče pozornosti pred učitelji in drugimi učenci. McLoyd (1998) je pokazal, da imajo učitelji nižja pričakovanja do učencev z nizkim socialno-ekonomskim statusom, jih dojemajo manj pozitivno in jim nudijo manj možnosti za pozitivne učne rezultate. Pri takšnih dejanjih je poudarek na učencu in na situaciji, ki se jo poskuša spremeniti.

O širšem kontekstu revščine redkokdaj spregovorimo z drugimi otroki, prav tako o dejstvu, da ljudje nimajo enakih izhodiščnih položajev, da učenec ni kriv za to, da je v takšnem položaju, in da sta krivica in neenakost sistemski vprašanji. Dobrodelne dejavnosti zbiranja sredstev lahko začasno zmanjšajo finančne težave učencev, hkrati pa povečajo predsodke do tega učenca.

3. V skladu s teorijo samoodločbe (Deci in Ryan, 2000) večina čustvenih težav učencev izvira iz nezadovoljenih psiholoških potreb: avtonomije, kompetence in povezanosti. Če so te tri potrebe zadovoljene, ne glede na socialno-ekonomski status učencev, bodo učenci srečni, počutili se bodo sprejete in verjeli bodo, da lahko prispevajo k skupnosti. Pri načrtovanju naslednjega dobrodelnega dejanja razmislite, ali bo učencem pomagalo ali jih oviralo pri svobodi izbire in kako bo vplivalo na njihovo življenje in življenje drugih. Prav tako bodite

pozorni, da učenci čutijo, da imajo izbiro, avtonomijo, občutek povezanosti z drugimi učenci in učitelji ter se počutijo cenjeni in vredni.

4. Enako velja za dobrodelna dejanja za otroke in odrasle zunaj šole, v različnih ustanovah, pri različnih invalidnostih, v oddaljenih in revnih državah ... Če se odločite za zbiranje sredstev (zlasti za učence v oddaljenih državah), se s svojimi učenci pogovorite o širšem kontekstu, enakosti ljudi, različnih začetnih izhodiščnih položajih, sistemski neenakosti na ravni razredov/šol, na ravni izobraževalne politike in na ravni družbe kot celote.
5. Po zbiranju sredstev za organizacijo, ljudi v stiski ali posameznika naj učenci spoznajo ljudi, ki so se jim odločili pomagati. Z njimi lahko preživijo dan in jim prostovoljno pomagajo, se učijo drug od drugega in se zavedajo, da kljub razlikam obstaja veliko podobnosti med nami vsemi. Glede na to, da zaradi nizkega socialno ekonomskega statusa učenci ne morejo prispevati k zbiranju finančne pomoči, je prostovoljstvo dober način, s katerim lahko tudi učenci s takšnim ozadjem prispevajo in pomagajo drugim, se počutijo izpolnjeni in zadovoljni. Upoštevajte tudi, da bodo upravičenci številnih organizacij in institucij ter posamezniki bolj kot finančno pomoč cenili vaš čas in interakcijo z njimi.

Viri in literatura:

1. 40 Kindness Activities & Empathy Worksheets for Students and Adults <https://positivepsychologyprogram.com/kindness-activities-empathy-worksheets/> (07/03/2019).
2. Battistich, V., Solomon, D., Kim, D. I., Watson, M. & Schaps, E. (1995). Schools as communities, poverty levels of student populations, and students' attitudes, motives, and performance: A multilevel analysis. *American educational research journal*, Vol. 32, No. 3, 627-658.
3. Bradley, R.H., Corwyn, R. F., Mcadoo, H. P. & Garcia Coll, C. (2001). The home environments of children in the United States part I: variations by age, ethnicity, and poverty status. *Child Development*, Vol. 72, 1844–1886.
4. Brkić, M. & Kožić, V. (Ed.) (2017). Start the Change workshop collection. Zagreb: Forum for Freedom in Education.
5. Brooks-Gunn, J. & Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *Future Child*, Vol. 7, 55–71.
6. Brophy, J. E. & Good, T. L. (1986). Teacher behavior and student achievement. In M. C. Wittrock (Ed.), *Handbook of research on teaching* (3rd ed., 328-375). New York: Macmillan.
7. Burke Walsh, K. (1996). *Creating Child Centered Classrooms for 6-7 year olds*. Washington D.C.: Children's Resources International.
8. Burke Walsh, K. (1998). *Creating Child Centered Classrooms for 8-10 year olds*. Washington D.C.: Children's Resources International.
9. Burke Walsh, K., Kirandziska, S. & Lazarevski Gjorgieva T. (2009). *Создавање средина за учење на 21-от век (Creating a 21st century learning environment)*. Skopje: Foundation for Educational and Cultural Initiatives "Step by Step" - North Macedonia.
10. Burnett, N. (2008). Education for All: An Imperative for Reducing Poverty. *Annals of the New York Academy of Sciences*, Vol. 1136, 26 – 275.
11. Campbell, F. A., Ramey, C. T., Pungello, E., Sparling, J. & Miller-Johnson, S. (2002). Early Childhood Education: Young Adult Outcomes from the Abecedarian Project. *Applied Developmental Science*, Vol. 6, No. 1, 42–57.
12. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: HarperCollinsPublishers.
13. Dearing, E. (2008). Psychological Costs of Growing Up Poor. *Annals of the New York Academy of Sciences*, Vol. 1136, 324–332.
14. Duncan, G.J. & Brooks-Gunn, J. (1997). Income effects across the Life Span: Integration and Interpretation. In G.J. Duncan & J. Brooks-Gunn (Eds.), *Consequences of Growing Up Poor* (596–610). New York: Russell Sage Foundation.

15. Duncan, G.J., Yeung, J.W., Brooks-Gunn, J. & Smith, J.R. (1998). How much does poverty affect the life chances of children? *American Sociological Review*, Vol. 63, 406–423.
16. Eccles, J. S. & Barber, B. L. (1999). Student council, volunteering, basketball, or marching band: What kind of extracurricular involvement matters? *Journal of Adolescent Research*, Vol. 14, 10–43.
17. Elder, G.H. & Caspi, A. (1988). Economic stress in lives: developmental perspectives. *Journal of Social Issues*, Vol. 44, 25–45.
18. Engle, P. L. & Black, M. M. (2008). The Effect of Poverty on Child Development and Educational Outcomes. *Annals of the New York Academy of Sciences*, Vol. 1136, 243–256.
19. Feldman, A. & Matjasko, J. L. (2005). The Role of School-Based Extracurricular Activities in Adolescent Development: A Comprehensive Review and Future Directions. *Review of Educational Research*, Vol. 75, No. 2, 196.
20. Foster, E.M. (2002). How economists think about family resources and child development. *Child Development*, Vol. 73, 1904–1914.
21. Fredricks, J. A. & Eccles, J. S. (2006). Is extracurricular participation associated with beneficial outcomes? Concurrent and longitudinal relations. *Developmental psychology*, Vol. 42, No. 4, 698.
22. Fullan, M. (1991). *The New Meaning of Educational Change*. New York, NY: Teachers' College Press.
23. Gomby, D., Culross, P. & Behrman, R. (1998). Home Visiting: Recent Program Evaluations. *The Future of Children*, Vol. 9, 4–26.
24. Gorski, P. (2008). The Myth of the Culture of Poverty. *Educational Leadership*, Vol. 65, No. 7, 32–36.
25. Gorski, P. (2013). Reaching and teaching students in poverty: Strategies for erasing the opportunity gap. New York, NY: Teachers College Press.
26. Kožić Komar, V. & Pavlović, V. (2018). *Book of Good Ideas – school projects promoting diversity, social justice and critical thinking*. Zagreb: Forum for Freedom in Education.
27. Love, J.M et al. (2005). The effectiveness of early head start for 3-year-old children and their parents: lessons for policy and programs. *Developmental Psychology*, Vol. 41, 885–901.
28. Mahoney, J. L. & Cairns, R. B. (1997). Do extracurricular activities protect against early school dropout? *Developmental Psychology*, Vol. 33, 241–253.
29. Mahoney, J. L. & Stattin, H. (2000). Leisure activities and adolescent antisocial behavior: The role of structure and social context. *Journal of Adolescence*, Vol. 23, No. 2, 113–127.
30. Marsh, H. W. & Kleitman, S. (2002). Extracurricular school activities: The good, the bad, and the non-linear. *Harvard Educational Review*, Vol. 72, 464–514.
31. McLoyd, V.C. (1998). Socioeconomic Disadvantage and Child Development. *American Psychologist*, Vol. 53, No. 2, 18 –204.
32. Mlekuž, A., Veldin, M. & Haugas, S. (2018). Analytical report Education and Socio-Economic Status – Estonian case. Zagreb: Network of Education Policy Centres.
33. Narayan, D. & Petesch, P. (2007). Agency, opportunity structure and poverty escapes. In D. Narayan & P. Petesch (Eds.), *Moving out of Poverty: Cross-Disciplinary Perspectives on Mobility*, Washington DC: Palgrave MacMillian and The World Bank.
34. Pavlović, V. (2018). Student's perspectives of participation in extra-curricular activities in vocational schools. Unpublished Master's Thesis, Linköping: Linköping University - Department of Child Studies.
35. Pavlović, V., Munivrana, A., Roth, M. & Perak, J. (2017). Start the Change! - Young people in the world of diversity: handbook for schools (59 – 60, 108, 120). Zagreb: Forum for Freedom in Education.
36. Pianta, R., La Paro, K.M., Payne, C. (2002). The relation of kindergarten classroom environment to teacher, family, and school characteristics and child outcomes. *Elementary School Journal*, Vol. 102, 225–238.
37. Reynolds, A.J., Temple, J. A., Ou, S. R., Robertson, D. L., Mersky, J. P., Topitzes, J. W. & Niles, M. D. (2007). Effects of a school-based, early childhood intervention on adult health and well-being: a 19-year follow-up of low-income families. *Arch. Pediatr. Adolesc. Med.* Vol. 161, 730–739.
38. Rosental, R., & Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectations and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
39. Raleva, M. & Boshkovska, M. (2004). Да го отвориме кругот - Прирачник за работа со деца и млади (Let's open the circle - Handbook for children and youth). Skopje: Foundation for Educational and Cultural Initiatives "Step by Step" - North Macedonia.
40. Roth, M., Pavlović, V., Morić, D. (2015). *Volonterska kuharica – priručnik za pokretanje volonterskih programa u školama*. Zagreb: Forum for Freedom in Education.
41. Ryan, W. (1976). *Blaming the victim*. New York: Random House, Inc.
42. School Education Gateway (2015). Involving parents and local community to reduce school drop-outs. Available at: https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/practices/involving_parents_and_local_co.htm (07/03/2019).
43. Schweinhart, L.J., Montie, J., Xiang, Barnett, W.S., Belfield, C. R. & Nores, M. (2005). *Lifetime Effects: The High/Scope Perry Preschool Study through Age 40*. Monographs of the High/Scope Educational Research Foundation (No. 14). Ypsilanti, MI: High Scope Press.
44. Seligman, M. (2011). *Flourish: A new understanding of happiness and well-being – and how to achieve them*. London: Nicholas Brealey.
45. Sharp, R. (2014). *Ready, steady, action: what enables young people to perceive*

themselves as active agents in their lives?, *Educational Psychology in Practice: theory, research and practice in educational psychology*, Vol. 30, No. 4, 347-364, Available at: [10.1080/02667363.2014.939143](https://doi.org/10.1080/02667363.2014.939143)

46. Solomon, D. & Kendall, A. J. (1979). *Children in classrooms: An investigation of person-environment interaction*. New York: Praeger.
47. Stern, N. (2003). *Foreword to Pathways Out of Poverty: Private Firms and Economic Mobility in Developing Countries*. Boston: Kluwer.
48. Sweet, M. & Appelbaum, M. (2004). Is home visiting an effective strategy? A meta-analytic review of home visiting programs for families with young children. *Child Development*, Vol. 75, 1435–1456.
49. Taylor, B.A., Dearing, E. & McCartney, K. (2004). Incomes and outcomes in early childhood, *Journal of Human Resources*, Vol. 39, 980–1007.
50. Thoits, P. A. & Hewitt, L. N. (2001). Volunteer Work and Well-Being. *Journal of Health and Social Behaviour*, Vol. 42, No. 2, 115-131. Available at: <https://doi.org/10.2307/3090173>
51. Vranješević, J. (2012). Intercultural education: development of teachers' professional competencies. In Š. Alibabić, S. Medić & B. Bodroški–Spariosu (Eds.), *Quality in Education – challenges and perspectives*, (301–312). Belgrade: Faculty of Philosophy, Department for Pedagogy and Andragogy.
52. Vuković Vidačić, J. (2016). Školska kultura, (36 – 37, 40) [online] Repozitorij Filozofskog fakulteta u Rijeci. Available at: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:738178>
53. Welzel, C. & Inglehart, R. (2010). Agency, values, and well-being: A human development model. *Social Indicators Research*, Vol. 97, 43–63.
54. Youniss, J., Yates, M. & Su, Y. (1997). Social integration: Community service and marijuana use in high school seniors. *Journal of Adolescent Research*, Vol. 12, 245–262.
55. Zaff, J., Moore, K. A, Papillo, R. & Williams, S. (2003). Implications of Extracurricular Activity Participation During Adolescence on Positive Outcomes. *Journal of Adolescent Research*, Vol. 18, No. 6, 600.
56. Zakia, R. D. (1995). *Quotes for Teachers*. [online] Rochester Institute of Technology. Available at: <https://people.rit.edu/andpph/text-quotations.html>

